

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

*студентка 2 курсу, 631 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
ІЛІУЦ МАРІЯ ГРИГОРІВНА*

Керівник: канд. пед. наук, доц. Прокоп І.С.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С. З.

АНОТАЦІЯ

Іліуц М.Г. Розвиток ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.– Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 96 с.

Дослідження кваліфікаційної роботи спрямоване на вивчення важливого аспекту освіти – розвитку ініціативності серед молодших школярів у контексті колективної навчальної діяльності. Ініціативність є важливою якістю, яка впливає на особистісний та навчальний розвиток дітей.

Це дослідження докладно розглядає вплив колективної навчальної діяльності на формування ініціативи у молодших школярів. Дослідження базується на теоретичних концепціях розвитку ініціативності та педагогічних методиках, спрямованих на стимулювання цієї якості в дітей.

Основною метою дослідження є визначення ефективних педагогічних підходів та методів, які сприяють розвитку ініціативності у молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності; розглядається вплив співпраці, спільного прийняття рішень, творчого мислення та інших аспектів колективного навчання на формування ініціативи.

Для досягнення цієї мети використовується комбінований метод дослідження, включаючи літературний аналіз, анкетування, спостереження за навчальною діяльністю учнів. Результати дослідження будуть корисні для педагогів, батьків та інших учасників освітнього процесу, сприяючи більш якісному та глибшому розвитку ініціативності у молодших школярів.

Ключові слова: ініціативність, ініціатива, ініціативність молодших школярів, колективна навчальна діяльність, пізнавальний інтерес, мотиви навчання, вольові якості, внутрішні мотиви молодших школярів, колективна творча діяльність.

ABSTRACT

Iliuts M.G. Development of initiative of younger schoolchildren in the process of collective educational activity. – Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education.– YuriyFedkovychChernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. –96p.

The research of the qualification work is aimed at the study of an important aspect of education - the development of initiative among younger schoolchildren in the context of collective educational activity. Initiative is an important quality that affects the personal and educational development of children.

This study examines in detail the influence of collective learning activities on the formation of initiative among younger schoolchildren. The study is based on theoretical concepts of initiative development and pedagogical methods aimed at stimulating this quality in children.

The main goal of the research is to determine effective pedagogical approaches and methods that contribute to the development of initiative in younger schoolchildren in the process of collective educational activity; the influence of cooperation, joint decision-making, creative thinking and other aspects of collective learning on the formation of the initiative is considered.

To achieve this goal, a combined research method is used, including literary analysis, questionnaires, and observation of students' educational activities. The results of the research will be useful for teachers, parents and other participants in the educational process, contributing to a higher quality and deeper development of initiative in younger schoolchildren.

Key words: initiative, initiative, initiative of younger schoolchildren, collective educational activity, cognitive interest, learning motives, willpower, internal motives of younger schoolchildren, collective creative activity.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні засади проблеми розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності	9
1.1. Ретроспективний аналіз проблеми розвитку ініціативності особистості як психолого-педагогічного феномена	9
1.2. Контент-аналіз поняття «ініціативність особистості» в науковій літературі	17
1.3. Специфіка розвитку ініціативності у дітей молодшого шкільного віку	28
1.4. Можливості колективної навчальної діяльності у розвитку ініціативності учнів початкової школи	35
Висновки до першого розділу	42
Розділ 2. Організаційно-педагогічні умови розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності	44
2.1. Констатувальне дослідження рівнів розвитку ініціативності учнів початкової школи у процесі колективної навчальної діяльності	44
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності	55
2.2.1. Формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності	55
2.2.2. Розвиток пізнавального інтересу в умовах колективної навчальної діяльності	62
2.2.3. Організація колективної творчої діяльності з метою розвитку ініціативності молодших школярів	66
Висновки до другого розділу	72
Висновки	73
Список використаних джерел	77
Додатки	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність інновацій в освіті опосередкована глобальними інноваційними процесами в сучасному світі, що супроводжуються прискореним розвитком усіх сторін життя. Зазнає змін і сучасна освітня система. Основні тенденції розвитку освіти останніми роками проявляються:

- у переході до активних методів та форм навчання з широким використанням резервів самостійної роботи учнів;
- у переході від «школи відтворення» до «школи розуміння», «школи мислення»;
- у співвідношенні алгоритмізованих способів управління навчально-виховним процесом та процесом, що активізує пізнавальну діяльність учнів, що передбачає розвиток самостійності у дітей;
- в організації навчання як спільної діяльності учнів, де акцент робиться на пошуково-пізнавальну діяльність школярів.

Виходячи з положень нової освітньої ситуації, основна увага вчених та педагогів-практиків концентрується на розвитку молодшого школяра як суб'єкта пізнавальної активності. Цілеспрямованою діяльністю педагогів стає створення умов для розвитку особистості, яка вміє будувати позитивні відносини з навколишнім світом і з самим собою, який змінюється, сьогодні думає і діє не так, як учора. Основною характеристикою суб'єкта діяльності вважається вміння вчитися шляхом самостійної організації власної діяльності на основі особистих потреб, інтересів, прагнень; вміння усвідомлено планувати свої дії, виходячи з поставлених цілей та системи життєвих цінностей; вміння побачити себе, свої вчинки у тій чи іншій ситуації та давати їм всебічну оцінку; здатність діяти в обставинах нових, нестандартних, що не зустрічаються в попередньому досвіді та відноситися до будь-якого інакодумства без упередженості, а й без наївної довірливості;

приймати та відкидати інші думки не за зовнішніми враженнями, а по суті справ, що стоять за словами.

Таким чином, для суб'єкта діяльності характерні такі властивості, як критичність, самостійність і незалежність думок і вчинків, уміння і прагнення ситуації вибору та невизначеності не діяти навмання, імпульсивно або за вказівкою згори, не чекати інструкцій та керівних вказівок, а проявляти ініціативу та брати на себе відповідальність за прийняте рішення. До найбільш значущих властивостей особистості в педагогічному плані належать самостійність та ініціативність.

Умови сучасного життя та його темп вимагають від людини, щоб вона була у ньому «успішною», самодостатньою у контексті цієї соціально-економічної системи – вимагають від неї підприємливості, ініціативності та соціальної активності.

Е. Еріксон вказує, що ініціативність дає потенційні можливості людині працювати продуктивно, вона додає до автономії здатність приймати на себе зобов'язання, планувати, енергійно братися за будь-які справи чи завдання, щоб просуватися вперед.

Для того, щоб ініціативних людей побільшало, ініціативність як якість потрібно починати розвивати якомога раніше. Сенситивним періодом для даного процесу є молодший шкільний вік, оскільки у цьому віці закладаються основи особистості.

Ініціативність – надзвичайно важлива якість особистості, і, на нашу думку, її виховання багато в чому залежить від діяльності вчителя початкової школи, оскільки саме він має виховувати в дитині морально-вольові якості особистості.

Стан дослідження проблеми. Проблема виховання ініціативності учнів початкової школи знаходиться на перехресті інтересів педагогіки початкової школи і дитячої психології. У психологічних джерелах (І.Беха, К.Карасьова, В.Кузьменко, С.Ладивір, А.Маслоу, Т.Піроженко та ін.) дана проблема аналізується як важлива передумова самореалізації дитини. У педагогічних

дослідженнях Л.Артемової, Н.Гавриш та ін. ініціативність розкривається як рушійна сила свідомого морального поведіння людини. Обґрунтування системи морального виховання учнів молодшого шкільного віку та сім'ї досліджено у працях Л.Іващенко, О.Кошелівської, Л.Лохвицької та ін.

Формування ініціативності розглядається науковцями в різних аспектах, а саме: розвиток пізнавальної діяльності (В. Манько, О. Старинська); становлення ініціативності в процесі активності (Л.Новікова); прояви ініціативності під час навчання, праці та гри (І. Плотнік); формування ініціативності у колективно-творчій діяльності (Г. Сорока) та у навчально-творчій діяльності.

Нині у педагогічній практиці існує суперечність між необхідністю виховувати в учнів ініціативність та відсутністю методичних матеріалів, як це потрібно робити. Таке протиріччя і спонукало нас розпочати дослідження цієї проблеми.

Об'єкт дослідження – розвиток ініціативності молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.

Завдання дослідження:

- проаналізувати генезис наукових уявлень про сутність ініціативності особистості як психолого-педагогічної проблеми та розкрити специфіку її розвитку у дітей молодшого шкільного віку;
- охарактеризувати можливості колективної навчальної діяльності у розвитку ініціативності учнів початкової школи;
- емпірично дослідити рівні розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності;
- визначити та проаналізувати організаційно-педагогічні умови розвитку

ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.

Методи дослідження. теоретичні (аналіз літературних джерел, порівняння); емпіричні (анкетування, спостереження, експеримент, вивчення творчих робіт); математичні (обробка одержаних результатів).

Теоретична значущість дослідження. Кваліфікаційна робота є дослідженням, спрямованим на вивчення і аналіз рівня розвитку ініціативності учнів початкової школи в контексті колективної навчальної діяльності. Така робота має на меті розглянути ініціативність як важливий аспект особистісного розвитку дітей у процесі навчання та визначити вплив колективної навчальної діяльності на її розвиток. Дана робота допоможе розширити розуміння важливості розвитку ініціативності у молодших школярів і спрямувати зусилля на вдосконалення педагогічних практик для підтримки цього процесу у дітей у контексті колективної навчальної діяльності.

Практична значущість дослідження. Результати дослідження можуть вказати на специфічні методи та прийоми, які сприяють розвитку ініціативності у молодших школярів в контексті колективної навчальної діяльності. Це дозволить педагогам вдосконалити свої педагогічні практики та створити більш стимулююче навчальне середовище. Результати дослідження внесуть вклад у покращення навчального процесу та особистісного розвитку молодших школярів, сприяючи формуванню активних та ініціативних особистостей, які готові до викликів сучасного світу.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Ретроспективний аналіз проблеми розвитку ініціативності особистості як психолого-педагогічного феномена

Інтегрування України у світовий та європейський освітній простір висуває нові задачі перед сучасною системою шкільною освітою, а саме виховання особистості, яка здатна до ефективного життя і діяльності у новому ХХІ столітті.

Інновації української освітньої реформи у закладах загальної середньої освіти знайшли віддзеркалення у багатьох законах України, а саме: Закону України «Про Освіту», Закону України «Про Загальну Середню Освіту», Закону України «Про Повну Загальну Середню Освіту» та інших законодавчих актів, які акцентують увагу на постійному підвищенні рівня якості освіти [51; 52; 53].

У Законі України «Про Повну Загальну Середню Освіту» зазначені ключові компетентності, формування яких повинно забезпечуватися засобами всіх навчальних предметів [52].

Окрім того, у статті 12 Закону України «Про Освіту» акцентується увага на важливості оволодіння школярами наскрізними вміннями, що є базовими для формування ключових компетентностей, оскільки вони побудовані на утвердженні людської гідності, визначенні цінності дитини, розкритті її творчих здібностей та талантів, стимулюванні ініціативи та бажання співробітничати з іншими для вирішення запропонованих комунікативних завдання та знаходження спільних рішень [51]. Це наскрізні вміння, такі як:

- «читання з розумінням»;

- висловлювання власної думки усно і письмово;
- критичне та системне мислення;
- логічне обґрунтування позиції;
- творча діяльність, що передбачає креативне мислення;
- ініціативність;
- конструктивне керування емоціями;
- оцінювання ризиків;
- прийняття рішень;
- розв'язування проблем;
- співпраця та спілкування з іншими» [52].

Незважаючи на те, що ключові компетентності інтегровано в кожен предмет, наскрізні вміння у процесі навчання дитини у школі набувають особливого значення, мають свою специфіку та потребують послідовного, поступового набуття.

Ретроспективний аналіз наукової літератури виявив, що поняття «ініціатива» та «ініціативність» почали вживатися і знаходити своє застосування досить давно, а самі їх значення змінювалися залежно від етичних уявлень та суспільних норм. Безпосереднє вивчення ініціативи має давню наукову традицію та відсилає нас до робіт філософів Стародавньої Греції – Платона та Аристотеля. У середні віки духовне життя суспільства було майже повністю монополізовано церквою, яка надавала релігійну спрямованість всьому процесу виховання, а висунута в епоху античності ідея всебічного розвитку особистості була забута.

Сократ, античний філософ, ставив особистість людини та її власний розвиток у центрі особистої уваги та власної філософської концепції. Базовим принципом особистісного розвитку людини вважав самопізнання. Саме пізнаючи себе, людина починає активно проявляти себе і свій внутрішній духовний світ, ініціювати особисті дії, тобто проявляти ініціативність.

Особливої вагомості опису засобів творення освіти присвячував Платон. Особливо виділяв ті, які спрямовані на формування внутрішніх чеснот людини. Проте, жодна з моральних якостей не може повноцінно реалізуватися без такої якості як ініціативність.

У період Відродження XIV–XVI ст. цінності культури знову вийшли першому плані, що сприяло становленню підприємливості, активності та ініціативності в людей цього періоду. Видатні мислителі того часу, такі як Вітторіо де Фельтре, Франсуа Рабле, Томас Мор, Мішель Монтень та ін., вважали основним завданням виховання – виховання гармонійно розвиненої особистості, яка поєднувала б у собі багатий духовний зміст і фізичну досконалість.

Над проблемою ініціативності працювали такі філософи, як Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, Ж. Ламетрі, П. Гольбах, І. Кант. Так, Дж. Локк вживав термін «ініціатива» і наголошував, що для успіху «джентльмену»-підприємцю дуже важливо вміти виявити «власну ініціативу». У праці він розглядав особисту зацікавленість як головний мотив ініціативи [46].

Ж.-Ж. Руссо, інший філософ і педагог, схвалював виховання особистості дитини у свободі. Вчений вважав, що освітній процес повинен відбуватися ненав'язливо, проходити у емоційній злагоді між вчителем та учнем, чим і спонукати його до ініціативних самостійних дій [58].

Важливою для нашого дослідження є думка І. Канта, який зауважував, що людина є суб'єктом незалежної поведінки і зобов'язана постійно хвилюватися про своє вдосконалення. Науковець був основоположником суб'єктної педагогіки, яка орієнтується на потреби дитини. І. Канта вважав, що спрямованість на розвиток особистості учня повинна бути в пріоритеті для вчителя [46].

Г. Сковорода, український філософ, теж був переконаний, що людина майбутнього повинна бути вільною у своїх діях і поглядах, проте водночас здатною співвідносити власні потреби із закономірностями буття природи

[68, 193]. Така форма взаємодії особистості людини з природою, на нашу думку, сприяє формуванню усвідомленої та відповідальної ініціативності особистості.

Американський філософ кінця XIX ст. Дж. Дьюї, пропагуючи національний дух, запропонував принцип прагматизму, який спонукає учнів до розвитку гнучкого мислення та вільної творчої самодіяльності. У XX ст. філософський аспект ініціативності особистості знайшов своє відображення у роботах М. Кагана, Є. Ануфрієва. Розробка філософських основ аналізу ініціативи та вивчення сутності та закономірності творчості, діалектики творчості здійснювалася у працях О. Андроса, О. Матейка та деяких інших [58].

У психології ініціативність уважно вивчалася в роботах Т. Рібо, Ж. Пейо, Г. Компейре та ін. Т. Рібо та Ж. Пейо розглядали ініціативність як вольову якість особистості. У дослідженнях вони розкривали динамічні особливості прояву ініціативності. Так, Т. Рібо розкрив її патологічні стани, пов'язуючи їх з нестачею процесу збудження, який проявляється в тому, що людина не може здійснити почин. Ж. Пейо називає якості, що протистоять ініціативності. На його думку, це – пасивність і лінощі. Однак у галузі психології ініціативність більшою мірою досліджена у зв'язку з творчістю (Г.Костюк), а також у рамках економічної психології та психології управління (А. Деркач, А. Щербина).

Як якість особистості ініціативність порівняно недавно стала предметом уваги психологів, а перші згадки про цю якість з'явилися у працях С. Рубінштейна, К. Платонова. На думку цих авторів, будучи професійно значущою, ініціативність може бути включена до системи якостей особистості, що визначають її успішність у різних видах діяльності [56].

Останнім часом у психологічній літературі аналізуються такі аспекти ініціативи та ініціативності, як мотиваційні, динамічні, емоційні та когнітивні. У рамках психології активності розглядаються динамічні

особливості їхнього прояву. Дослідники виділяють стійкість та широту як динамічні характеристики ініціативності.

Деякі вчені (Л. Бурлачук, Т. Яценко) розглядали мотиваційні аспекти ініціативи. Ініціатива визначалася ними як прагнення шукати нові шляхи для успішнішого вирішення завдань, як вихід за рамки заданих умов. У роботах цих авторів можна знайти зв'язок між проявами ініціативи та переконаннями особистості, її інтересами. Принципи особистості розглядаються як головна рушійна сила ініціативи. Ініціатива може бути як наслідок шляхетних високих мотивів, і мотивів егоїстичного характеру.

У роботах О. Бондаренка розкривається вплив почуттів та емоцій на початкові дії людини, тобто розглядається емоційний компонент ініціативності.

Зв'язок ініціативності з когнітивними процесами виявляється в роботах Я. Цурковського, В. Клименка та ін. У їх дослідженнях ініціативність пов'язувалася зі здатністю передбачення та здатністю швидко знаходити нові рішення. Т.Титаренко виділяв продуманість як когнітивну характеристику ініціативи. Продуманість, вважав він, визначається ступенем вольового контролю під час здійснення ініціативної дії.

К. Левін у своїх роботах розглядав особливості прояву ініціативи під час блокування цілей. Вчений розглядав особистий почин як головний компонент ініціативи; він виділяв самостійність, орієнтування і винахідливість як ознаки творчої ініціативи. У дослідженнях Д. Богоявленської інтелектуальна ініціатива розглядалася як продовження розумової діяльності за межами необхідного. Так, вчена визначає її як «продовження розумової діяльності за межами ситуативної заданості, не обумовленої ні практичними потребами, ні зовнішньою чи суб'єктивною негативною оцінкою роботи». Роботи цих авторів зробили великий внесок у визначення ступеня співвідношення інтелектуальної ініціативи та загальних розумових здібностей. У спілкуванні інтелектуальна ініціатива розглядалася в контексті теорії мислення.

Л.Бурлачук аналізує особистісний аспект ініціативи, яку вона детермінує як «Вираз спонукань і бажань, мотивів суб'єкта», який «випереджає зовнішні вимоги або зустрічну по відношенню до них вільну активність суб'єкта» [54].

Багато дослідників ініціативності розглядали її переважно у зв'язку з вольовими процесами та якостями особистості, при цьому прояв ініціативності більшою мірою, на думку дослідників, залежав від самостійності.

Г.Компейре наголошував, що виховання ініціативності неможливе без розвитку самодіяльності та самостійності. Як вольова властивість особистості ініціативність вивчалася в роботах С.Рубінштейна, та ін. Так, вчений акцентував увагу на багатстві уяви, що малює привабливі перспективи, що відкриваються ініціативою, на розмаїтті та яскравості нових ідей та планів як на ознаки ініціативності [56].

До ознак ініціативності О.Ковальов відносить вирішення питань з власного почину, самостійне рішення, творчу уяву, здатність бачити перспективу, схильність до перетворення дійсності тощо. Безпосередньо під самою ініціативністю С.Рубінштейн розуміє «вміння добре і легко взятися за справу за власним почином, не чекаючи стимуляції ззовні» [56]. С. Ананьїн розглядає ініціативність як здатність особистості до самостійних вольових проявів, що виражаються у самостійній постановці мети та самостійної організації самої дії, яка спрямована на досягнення цих цілей. Ф. Бассін визначає її як «особистий почин у новій справі». Г.Костюк вважає власний почин «фрагментом ініціативності» [31].

У дослідженні П.Блонського звертається увага на те, що в психологічній літературі поняття «ініціативність» та «ініціатива» часто ототожнюються, тоді як ці поняття мають різний зміст. На наш погляд, ці поняття мають самостійні смислові значення. Ініціативність є якістю особистості, тоді як ініціатива може бути як інструментом ініціативності, і її результатом [43].

Вітчизняні психологи (П.Блонський, С.Рубінштейн) говорили про багатовимірну будову рис характеру людини. Ці міркування послужили основою розробки системної моделі вивчення характеристик характеру, зокрема і ініціативності. Ініціативність автору представлялася як системна якість особистості, що включає мотиваційно-сміслові та регуляторно-динамічні компоненти, що забезпечують сталість прагнень та стан готовності до процесу ініціації [43]. Він виділяв мотиваційно-сміслові та регуляторно-динамічні компоненти та їх змінні як основу психологічної структури ініціативності, а їхні стосунки та взаємозв'язки між собою як детермінанти індивідуально-якісної специфіки її прояву на рівні особистості.

У педагогічній науці початок дослідженням ознак ініціативи поклав Я.А.Коменський, який вважав, «що досягти всебічного пізнання речей, оволодіння ними та використання їх можна не інакше, як тільки за допомогою нового...» [58].

Й. Песталоцці, послідовник Я. А. Коменського, в своїй педагогічній діяльності та працях щодо організації освітнього процесу з дітьми основну увагу приділяв питанням розвитку природних задатків людини, їх формуванню у практичній активності, що спонукатиме до ініціативної діяльності [58].

К.Ушинський у своїх роботах наголошував на необхідності розвитку та підтримки оригінальності як бажання виявити особистий почин у своїй діяльності. Він вважав ініціативність особистісною властивістю та застерігав вихователя від його придушення. Вчений закликав до нового типу відносин між учителями та учнями, який виключав би примус, відстоював би ідею розвитку особистості як центральну, заохочував би у своїх учнів самодіяльність, що у свою чергу призводило б до розвитку їхньої активності, ініціативності та творчості. Народження справжньої ініціативи відбувається у прагненні активно діяти, у наявності різноманітних інтересів до всього, що їх оточує, у властивій дітям самодіяльності у подоланні труднощів.

нуаковець вказував на необхідність розвитку у молоді ініціативи та виховання у неї творчої активності.

С. Русова відзначала роль гри у розвитку самостійності та активності учнів. Ці якості, вона вважала невід'ємною складовою ініціативності, тож вчена радила педагогам і батькам надавати дітям можливість діяти самостійно, за власним бажанням та ініціативою.

Вирішальним моментом у розвитку ініціативності, на думку українського педагога А. Макаренка, є створення умов, за яких наявне завдання, почуття відповідальності за його виконання та коли є вимоги колективу. Вчений висловлював думки про те, що необхідно, починаючи з раннього віку, виховувати ініціативність особистості, використовувати при цьому ігрову діяльність, як основу у її розвитку та формуванні [38].

Український педагог В. Сухомлинський, уважно вивчаючи умови реалізації творчого потенціалу особистості дитини, у своєму творчому доробку, а також у процесі своєї педагогічної діяльності стверджував, що саме радість, щастя, емоційно-позитивний настрій, життєрадісне світосприйняття, створення ситуації успіху робить дитину творчою. Саме так діти не тільки пізнають навколишній світ, а й проявляють свої задатки, здібності, таланти, творчу ініціативність.

У подальших педагогічних дослідженнях почалося всебічне вивчення проблеми ініціативи та самодіяльності, вивчення питань формування та виховання ініціативи у грі, у суспільно-корисній діяльності, а також за умов оздоровчого комплексу.

Сучасні вчені, педагоги у своїх працях розглядали ініціативність з різних сторін:

- ініціативність в навчально-пізнавальній діяльності;
- ініціативність у пізнавальній діяльності;
- становлення та розвиток ініціативності у діяльності;
- прояви ініціативності в різних видах діяльності: навчальній, трудовій, ігровій;

- формування ініціативи як риси особистості людини, формування ініціативності у процесі колективної творчої діяльності;
- ініціативність у навчально-творчій діяльності.

Науковці одноголосні в думці, що розвиток ініціативності як властивості особистості є надзвичайно важливою справою у вихованні людини.

1.2. Контент-аналіз поняття «ініціативність особистості» в науковій літературі

Концепцією виховання дітей і молоді в національній системі освіти визначено один із основних напрямків національного виховання, а саме: «активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді, об'єднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, утвердженням життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення» [29].

В умовах інтенсивного оволодіння школярами змістом розвивальної освіти як основи продукування нових ідей і технологій, а також гострого суперництва у всіх напрямках життєдіяльності потрібно не тільки передбачати появу нових знань про таке поняття як «ініціативна особистість», але й брати участь у його розвитку.

У науковій літературі проблемі вивчення формування ініціативності особистості присвятили свої дослідження багато вчених. Аналіз наведених досліджень з даного питання засвідчив, що серед дослідників немає єдиної точки зору щодо визначення цього феномена.

У даному параграфі спробуємо розглянути окремі напрямки у тлумаченні даного терміну з метою цілісного формулювання та визначення сутності змісту поняття «ініціативність».

Розглядаючи окреслену проблему, варто вирізняти терміни «ініціатива» та «ініціативність».

Ми припускаємо, що поняття «ініціативність» утворено від слова «ініціатива» і перш за все потрібно розібратися у його значенні.

У «Академічному словнику української мови» окреслено таке поняття ініціативи:

1. Перший крок у якій-небудь справі; почин.
2. Керівна роль в яких-небудь діях.
3. Здатність висувати нові ідеї, пропозиції; уміння самостійно розпочинати яку-небудь справу; заповзятливість. [10].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» термін «ініціатива» – це перший крок у якій-небудь справі; почин; пропозиція або почин, спрямовані на досягнення чого-небудь [15].

У словнику з етики «ініціатива» (лат. *initiare* – починати) – почин, почин; прийняття людиною самостійного рішення, що передбачає її самодіяльну участь у тій чи іншій сфері соціального життя; форма вияву його суспільної активності. Ініціатива, яка стала постійним стимулом, визначальним та спрямовуючим вчинки людини, перетворюється на моральну якість особистості – ініціативність. Ініціативність характеризує людину (колектив, широкі маси людей) з погляду виявленої ним суспільної активності і виявляється у свідомій діяльності, спрямованій на здійснення певних моральних принципів та ідеалів [61].

Ініціативність виявляється у добровільній діяльності (на благо суспільства, класу, в особистих інтересах), у творчому ставленні до праці та сформованим способам поведінки (звичаям, традиціям). У моральному сенсі ініціативність характеризується тим, що людина бере на себе більшу міру відповідальності, ніж вимагає простого дотримання загальноприйнятих норм. Ініціативність є складовою суспільної дисципліни, це той бік взаємодії особистості та колективу, де активним початком виступає особистість. Міра ініціативності, яку здатне розвинути суспільство у людях, показує, наскільки

воно створює реальні передумови свободи людини та сприяє формуванню людської особистості [62].

Початок дослідження поняття «ініціатива» у педагогіці поклали роботи чеського мислителя-гуманіста Я. Коменського, творця «Великої дидактики», який вважав, що «досягнути всебічного пізнання речей, оволодіння ними та використання можна не інакше, як тільки за допомогою нового...», а також основоположника вітчизняної наукової педагогіки К. Ушинського, який наголошував на необхідності розвитку та підтримки оригінальності як прагнення індивіда виявити особистий почин у своїй діяльності [58].

Ініціативність (лат. – починати) – позитивна якість особистості, що виявляється як внутрішнє спонукання та здатність розпочати нову справу, зробити перший крок, самостійно прийняти рішення при виникненні особистих чи суспільних проблем.

Ініціативність – суттєва сторона волі, яка полягає не у простій дії за необхідністю чи під впливом чийхось вказівок, а у діях творчих, що вимагають сміливості, винахідливості та відповідальності за наслідки. Ця якість особистості проявляється як усвідомлене прагнення до руху, перетворення, зміни будь-чого. Ініціативність – необхідна якість для політичної, підприємницької та художньо – творчої діяльності. Ініціативність може бути стійкою якістю особистості, а може виявлятися ситуативно [64].

У розумінні термінів ініціативи та ініціативності все ще чимало спірного. Найчастіше ініціативність визначається як здатність особистості висловлювати прогресивні та творчі ідеї у процесі активної пізнавальної діяльності, як міра її активної участі у навчально-виховному процесі. Вона сприймається як моральна якість особистості, як її властивість. У загально-психологічному і педагогічному плані ініціативність може трактуватися як сукупність зусиль і дій школяра, вкладених у втілення у життя прогресивних ідей, новаторських пропозицій, задоволення пізнавальних інтересів і потреб, є основою зародження ініціативності.

Термін «ініціатива» використовував у своїх роботах англійський філософ матеріаліст XVII ст. Д. Локк, який наголошував, що для успіху «джентльмену» дуже важливо вміти виявити «власну ініціативу». Особисту зацікавленість філософ розглядав як головний мотив ініціативи.

У багатьох дослідженнях ініціативності як вольової якості наголошується, що її виховання неможливе без розвитку самостійності та самодіяльності. Визначаючи сенс вольової дії, С.Рубінштейн зазначав, що будь-яка вольова дія буває цілеспрямованою. Вона опосередковується через свідомість особистості і є вчинком, у якому людина проявляє себе і яким вона встановлює своє ставлення до інших. Серед найважливіших вольових якостей особистості ініціативність визначається вченим як «вміння добре і легко взятися за справу за власним почином, не чекаючи стимуляції ззовні» [56]. Неодмінною умовою виховання ініціативності є формування морального світогляду, засвоєння принципів моралі, розвиток почуття обов'язку та відповідальності. Важливо «... поставити перед людиною шляхетні цілі, прищепити їй здатність керувати собою, створювати такі умови, за яких учні самостійно ставили перед собою цілі та впевнено брали б на себе відповідальність» [56].

Аналіз поняття «ініціативність» дозволяє виділити дві групи ознак ініціативності. До першої групи слід віднести такі ознаки, як почин (особистий, власний), починання чогось, вміння легко братися до справи; до другої групи відносять ознаки, що характеризують ініціативність як спонукання до нового, здатність людини бачити це, як почуття нового, сталість прагнень людини до цього і т.д.

Першу групу ознак можна віднести до ініціативи, що виступає як початок процесу ініціації, другу – до ініціативності як властивості особистості, що спонукає до початку процесу ініціації. Таким чином, ініціатива – це почин, який виступає як початок процесу ініціації; а ініціативність – якість особистості, що виражає сталість станів її схильності та стійкість прагнень до ініціації. У той самий час ініціативність можна

роз'яснити, як якість, що забезпечує процес ініціації та її завершення, характеризує спонукання до нового, до випередження готівкової стимуляції. Отже, можна говорити, що ініціатива виступає одночасно як засіб, як і початковий етап ініціативності. Досить часто поняття «ініціативність» та «ініціатива» досліджуються в рамках когнітивного підходу. При цьому особистий почин розглядається як основний компонент ініціативи, а ініціативність – як інтелектуальна якість особистості, яка тісно пов'язується із здібностями індивіда.

Для повного розуміння ініціативності необхідно розглянути її структуру. Вона складається із взаємопов'язаних компонентів:

- ✓ когнітивного,
- ✓ інтелектуального,
- ✓ мотиваційного,
- ✓ вольового,
- ✓ емоційного,
- ✓ поведінкового,
- ✓ діяльнісного,
- ✓ рефлексивно-оцінного (див.табл.1.1.).

Таблиця 1.1. Структурні компоненти ініціативності

<i>№ п/п</i>	<i>Компоненти</i>	<i>Характеристика компоненті</i>
1.	Когнітивний	включає в себе здатність розуміти ситуації, аналізувати інформацію, формулювати завдання і генерувати ідеї; допомагає особистості визначати цілі і знаходити способи їх досягнення.
2.	Інтелектуальний	передбачає здатність до розумового аналізу, критичного мислення і пошуку інтелектуальних викликів; сприяє розвитку творчого та аналітичного мислення.
3.	Мотиваційний	включає в себе внутрішній стимул до дії, що допомагає особистості відчувати бажання і потребу в досягненні певних цілей або вирішенні завдань

4.	Вольовий	визначає здатність особистості впливати на свої дії та рішення, навіть у складних або несприятливих умовах; включає в себе самоконтроль, самодисципліну та вміння приймати рішення.
5.	Емоційний	передбачає вміння виявляти емоції та використовувати їх як джерело енергії та мотивації для дії; включати в себе позитивні емоції, такі як ентузіазм, радість, інтерес, а також управління стресом і негативними емоціями.
6.	Поведінковий	виявляється в здатності особистості ініціювати та виконувати конкретні дії, які спрямовані на досягнення мети або вирішення проблеми.
7.	Діяльнісний	полягає в здатності розпочинати та участь у різних види діяльності, включаючи навчання, роботу, творчість та інші сфери життя.
8.	Рефлексивно-оцінний	включає в себе здатність аналізувати власні дії, оцінювати їх ефективність та виробляти висновки для майбутньої діяльності; допомагає особистості навчатися на власних помилках і розвивати свої навички.

Когнітивний компонент розглядається як наявність у суб'єкта знань про навколишній світ, про різноманіття життєвих форм, різноманітність людського буття, поглядів, відносин, суджень, віросповідань, знання про себе, про свої можливості та сильні сторони своєї особистості, творчий підхід у вирішенні поставлених завдань без утиску прав щодо інших людей.

Мотиваційний компонент спрямовано на формування у школярів ціннісних орієнтацій, спонукання ініціативних процесів, в основі яких лежить моральна складова.

Діяльнісний компонент передбачає включення молодшої людини у творчу активність, яка, з одного боку, зажадала б прояв ним особистісних якостей, а з іншого – ставила б рівень розвиненості цих якостей під сумнів, активізуючи рефлексивні процеси аналізу та самоаналізу на основі

порівняння, зіставлення, співвідношення уявлення себе з тими параметрами «мене кращого», які передбачає ця діяльність.

Інтелектуальний компонент характеризується певною системою інтелектуальних якостей таких як компетентність, активність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність складу розуму. Інтелектуальна компетентність – особливий тип організації знань, який дає можливість прийняття ефективних рішень, зокрема й у екстремальних умовах. Інтелектуальна активність – інтегральна властивість особистості, яка забезпечує можливість виходу за межі заданої ситуації, дії поза вимогами ззовні. Мірою інтелектуальної активності може бути інтелектуальна ініціатива. Інтелектуальна творчість – процес створення суб'єктивно нового, заснований на здатності висувати оригінальні ідеї та використовувати нестандартні способи діяльності.

У психологічній літературі ініціативність найчастіше сприймається як вольова якість особистості. Істотну роль ініціативності грає інтенсивність спонукань, активність прагнень. У генезі особистості ініціативність формується як вироблене в процесі спеціальних вправ вміння ставити перед собою нові завдання та здійснювати їх. Л.Артемова відокремлює ініціативність від іншої спорідненої властивості особистості – самостійності (у психологічній літературі має місце неправомірне змішання цих властивостей) [12].

Ступінь вольової активності в ініціативних діях залежить від умов, в яких здійснюється діяльність, від індивідуальних особливостей особистості, а також від того, в якій ланці складного вольового акта (постановка мети, планування та виконання) проявляється ініціатива [35].

За твердженням Т.Окушко, найбільші вольові зусилля, максимальна активність та творчість потрібні тоді, коли вся вольова дія – постановка та усвідомлення мети, планування та виконання – проводиться особистістю самостійно. Вольовий компонент в ініціативних діях школярів розвинений слабше, ніж інші сторони цієї якості. Поняття «ініціатива», «ініціативність»

вживаються в роботах вітчизняних авторів в основному при характеристиці проблем дитячої самоорганізації, самореалізації особистості підлітків та молодих людей у рамках громадських об'єднань та розглядаються як якісні характеристики особистості, необхідні елементи процесу самореалізації [47].

Г.Назаренко застосовує поняття «соціальні ініціативи», характеризуючи дитячий та молодіжний рух. На наш погляд, ініціативність – це інтегрована властивість особистості, що відображає її здатність до самостійних починань, що зумовлює досягнення соціального успіху, що характеризує її творче ставлення до себе та свого буття, до соціального та природного оточення, засноване на вмінні особистості самостійно приймати рішення, бути готовою та здатною діяти за межами поставленого завдання, що проявляється у когнітивному, мотивованому, поведінковому, діяльнісному ставленні до соціуму з метою суспільно значущої участі у його життєдіяльності та перетворенні. Активність у взаємозв'язку з ініціативою та відповідальністю формує суб'єктивно-особистісну основу людини, що є провідним параметром при побудові життєвої стратегії, оскільки ці якості пронизують усі сфери життєдіяльності людини. Гармонійне та продуктивне поєднання ініціативи та відповідальності дозволяє особистості повністю зберігати свою автономію та високий рівень активності [42].

На думку більшості вчених, ініціативність визначається як «характеристика діяльності, поведінки та особистості людини, що означає здатність діяти за внутрішнім спонуканням, на відміну від реактивності – поведінці, що здійснюється на зовнішні стимули. Ініціативність показує розвиток діяльності та особистості, особливо на ранніх етапах розвитку. Ініціативність проявляється у всіх видах діяльності, але найяскравіше в спілкуванні, предметній діяльності, грі, експериментуванні. Це найважливіший показник дитячого інтелекту, його розвитку. Ініціативність є неодмінною умовою вдосконалення всієї пізнавальної діяльності дитини, а особливо творчої, різних видів активності, змістовного спілкування; вона вміє знайти заняття, що відповідає власному бажанню, включитися в

розмову, запропонувати цікаву справу іншим дітям У молодшому шкільному віці ініціативність пов'язана з допитливістю, розуму, винахідливістю. Ініціативна дитина відрізняє змістовність інтересів.

Проаналізувавши роботи вчених, можна дійти висновку: поняття ініціативність утворилося від слова ініціатива. Це якість особистості, яка допомагає людині успішно адаптуватися до соціуму. Ініціативна людина легко зможе влитися в колектив, висловити свою думку, пропонувати нові ідеї, та й самому колективу буде цікаво спілкуватися з такою людиною. За основу ми беремо таке визначення: ініціативність (лат. – починати) – позитивна якість особистості, що виявляється як внутрішнє спонукання та здатність розпочати нову справу, зробити перший крок, самостійно прийняти рішення у разі виникнення особистих чи суспільних проблем.

Ініціатива – це творчість, бо це вибір зберегти ситуацію у колишньому вигляді чи перетворити її.

Ініціативність – суттєва сторона волі, яка полягає не у простій дії за необхідністю чи під впливом чийхось вказівок, а у діях творчих, що вимагають сміливості, винахідливості та відповідальності за наслідки. Ця якість особистості проявляється як усвідомлене прагнення до руху, перетворення, зміни будь-чого.

Ініціативність – необхідна якість для політичної, підприємницької та художньо–творчої діяльності. Ініціативність може бути стійкою властивістю особистості, а може виявлятися ситуативно.

Ініціативність починає активно розвиватися згідно з психосоціальними стадіями – у дошкільному, і безпосередньо продовжує в молодшому шкільному віці. Вона знаходить своє вираження в ініціативній поведінці, що характеризується такими ознаками: наявність у суб'єкта ідей, вигадки, творчості; прояв у суб'єкта раціоналізації, новаторства; участь у здійсненні розумного нововведення, хорошого починання, що виходить з інших, активна підтримка колективу у реалізації намічених планів; організація колективу, групи, власних ідей, задумів; прагнення до здійснення розумної

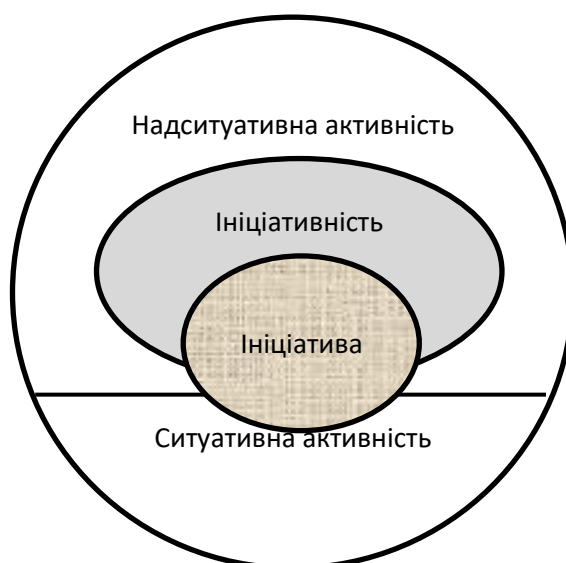
дії у незвичній обстановці, прояв винахідливості, кмітливості; незалежність у рішеннях та діях, прояв особистого почину, самостійності.

У нашій роботі ми пов'язуємо «ініціативність» з «активністю», в тому числі і з «надситуативною активністю».

Надситуативну активність розуміють як активність, яка проявляється у спроможності особистості людини піднятися над вимогами ситуації, ставити надвисокі цілі, що дає змогу переборювати зовнішні та внутрішні бар'єри на шляху до досягнення мети. Надситуативна активність зазвичай знаходить проявлення в творчості, пізнавальній активності тощо.

Аналізуючи співвідношення понять «ініціативність» та «ініціатива», «ініціативність» та «активність» ми дійшли висновку, що вони, хоча і взаємопов'язані, мають різні значення. Поняття «ініціативність», на нашу думку, ширше, ніж поняття «ініціатива»; проте водночас, воно дещо вужче, ніж поняття «активність».

Активна особистість за своєю суттю ще не є ініціативною, оскільки її діяльність може бути вимушеною. Ініціативна особистість у власній діяльності проявляє вільну надситуативну активність, підходить творчо до поставленого завдання, яке спрямоване на досягнення конкретної мети. Стосовно поняття «ініціатива», то воно вужче за поняття «ініціативність», оскільки є окремим проявом ініціативності. Виявити ініціативу значить докласти певних вольових зусиль (намагань), з метою досягнення певної мети, тобто на деякий час вийти за межі зовнішніх вимог. Співвідношення понять «ініціативність», «ініціатива», «активність» графічно зображено нами на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Співвідношення понять «ініціативність», «ініціатива», «активність»

Узагальнюючи філософські та психолого-педагогічні підходи до розуміння поняття «ініціативність» розкриємо структурно-функціональні її ознаки, а саме:

- готовність братися до справи за власним починанням,
- новаторство у справах,
- знаходження шляхів та засобів подолання перешкод (ініціативно-вольове утворення);
- особистісне починання,
- наявність творчого поштовху,
- реалізація ініціативних дій завдяки самостійності, активності, відповідальності, волі, самодисципліни,
- найвища форма активності, відповідальність за свої вчинки,
- добровільний характер діяльності,
- дійова природа.

Проаналізувавши все вище викладене, можна дійти висновку, що ініціативність (лат. – починати) – позитивна якість особистості, що

виявляється як внутрішнє спонукання і здатність розпочати нову справу, зробити перший крок, самостійно прийняти рішення у разі виникнення особистих чи громадських проблем. Вона складається з кількох взаємопов'язаних між собою компонентів (когнітивного, інтелектуального, мотиваційного, вольового, емоційного, поведінкового, діяльнісного, рефлексивно-оцінного), які на практиці допомагають дитині реалізувати ту чи іншу діяльність та брати активну участь у житті соціуму.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що ініціативність, як складна якість особистості, є показником її самостійності та активності. Вміння діяти за власним бажанням, реалізуючи особистісний почин у нових формах та видах діяльності, мати здатність у разі потреби швидко опанувати різними видами діяльності, – таке найбільш повне вираження ініціативності особистості. Тому одним з основних завдань навчання є підвищення активності особистості та включення її у різні види діяльності.

1.3. Специфіка розвитку ініціативності у дітей молодшого шкільного віку

Розвиток дитини – складний динамічний процес якісних новоутворень у структурі її особистості, що відбувається у результаті взаємодії чотирьох основних чинників: її природного психофізіологічного розвитку; виховання та навчання як системи цілеспрямованих впливів; її власної соціальної діяльності та різноманітних впливів навколишнього соціального середовища. Джерелом та результатом такого розвитку виступає освоєння нових видів діяльності, нових соціальних просторів та нових відносин [31].

Молодший шкільний вік (з 6-7 до 9-10 років) визначається важливою зовнішньою обставиною у житті дитини – вступом до школи. Нині школа

приймає, а батьки віддають дитину у 6-7 років. Школа бере на себе відповідальність через форми різних співбесід визначити готовність дитини до початкового навчання. Сім'я приймає рішення про те, до якої початкової школи віддати дитину: державну чи приватну.

Дитина, що вступила до школи, автоматично займає зовсім нове місце в системі відносин людей: у неї з'являються постійні обов'язки, пов'язані з навчальною діяльністю. Близькі дорослі, вчитель, навіть сторонні люди спілкуються з дитиною не тільки як з унікальною людиною, але і як з людиною, яка взяла на себе зобов'язання (неважливо – вільно чи з примусу) вчитися, як усі діти у її віці. До кінця дошкільного віку дитина є у певному сенсі особистістю. Вона усвідомлює, яке місце займає серед людей і яке місце йому належить зайняти в найближчому майбутньому (дитина піде навчатися до школи). Одне слово, вона відкриває собі нове місце у соціальному просторі людських відносин [32].

Спробуємо розглянути детальніше особливості молодшого шкільного віку. Важливою віковою особливістю є наслідування – молодші школярі прагнуть наслідувати дорослих і деяких однолітків, а також героїв улюблених книг і фільмів. Це, з одного боку, дозволяє виховувати суспільно-цінні риси особистості через особистий приклад, з іншого — таїть і деяку небезпеку: молодший школяр переймає не лише позитивне.

Молодші школярі дуже емоційні. Ця емоційність позначається, по-перше, у цьому, що сприйняття, спостереження, уяву, розумова діяльність молодших школярів зазвичай пофарбовані емоціями. По-друге, молодші школярі (особливо 1-х та 2-х класів) не вміють стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішній прояв. По-третє, молодші школярі відрізняються великою емоційною нестійкістю, частою зміною настроїв, короткочасним та бурхливим проявам радості, горя, гніву, страху [30].

У молодших школярів продовжує проявлятися властива дітям дошкільного віку потреба у активній ігровій діяльності, рухах. Вони готові годинами грати в рухливі ігри, не можуть довго сидіти в застиглій позі,

люблять побігати на перерві. Характерна для молодших школярів також потреба у зовнішніх враженнях; першокласника, як і дошкільника, насамперед, приваблює зовнішня сторона предметів чи явищ, що виконується.

З перших днів навчання у школі у дитини з'являються нові потреби: опанувати нові знання, точно виконувати вимоги вчителя, приходити до школи вчасно та з виконаними завданнями, потреба у схваленні з боку дорослих (особливо вчителя), потреба виконувати певну суспільну роль (бути старостою, командиром команди т.д.). Зазвичай потреби молодших школярів, особливо тих, хто не виховувався в дитсадку, носять спочатку особисту спрямованість. Першокласник, наприклад, часто скаржиться вчителю на своїх сусідів, які нібито заважають йому слухати або писати, що свідчить про його заклопотаність особистим успіхом. Поступово в результаті систематичної роботи вчителя з виховання у учнів почуття товариства та колективізму їх потреби набувають суспільної спрямованості. Діти хочуть, щоб клас був найкращим, щоб усі були добрими учнями. Вони починають з власної ініціативи надавати один одному допомогу. Про розвиток та зміцнення колективізму у молодших школярів говорить зростаюча потреба завоювати повагу товаришів, наростаюча роль громадської думки.

Для пізнавальної діяльності молодшого школяра характерна передусім емоційність сприйняття. Книжка з картинками, наочний посібник, жарт вчителя все викликає у них негайну реакцію. Молодші школярі перебувають у владі яскравого факту; образи, що виникають з урахуванням описів під час розповіді вчителя чи читання книжки, дуже яскраві. Образність проявляється у розумовій діяльності дітей. Вони схильні розуміти буквально переносне значення слів, наповнюючи їх конкретними образами. Наприклад, на питання, як треба розуміти слова: «Один у полі не воїн», — багато хто відповідає: «А з ким йому воювати, якщо він один?».

Те чи інше розумове завдання учні вирішують легше, якщо спираються на конкретні предмети, уявлення чи дії. Враховуючи образність мислення,

вчитель застосовує велику кількість наочних посібників, розкриває зміст абстрактних понять та переносне значення слів на ряді конкретних прикладів. І запам'ятовують молодші школярі спочатку не те, що є найістотнішим з погляду навчальних завдань, а те, що справило на них найбільше враження, що цікаво, емоційно забарвлене, несподівано чи нове.

У емоційному житті дітей цього віку змінюється насамперед змістовна сторона переживань. Якщо дошкільника тішить те, що з ним грають, діляться іграшками тощо, то молодшого школяра хвилює головним чином те, що пов'язане з навчанням, школою, учителем. Його тішить, що вчитель і батьки хвалять за успіхи у навчанні; і якщо вчитель дбає про те, щоб почуття радості від навчальної праці виникало у учня якомога частіше, це закріплює позитивне ставлення учня до вчення.

Поруч із емоцією радості важливе значення у розвитку особистості молодшого школяра мають емоції страху. Нерідко через страх покарання малюк говорить неправду. Якщо це повторюється, то формується боягузливість і брехливість. Взагалі, переживання молодшого школяра проявляються часом дуже бурхливо.

У молодшому шкільному віці закладаються основи таких соціальних почуттів, як любов до Батьківщини та національна гордість, учні захоплено ставляться до героїв-патріотів, сміливих і відважних людей, відображаючи свої переживання в іграх, висловлюваннях. Молодший школяр дуже довірливий. Як правило, вона безмежно вірить вчителю, який є для нього незаперечним авторитетом. Тому дуже важливо, щоб вчитель у всіх відносинах був прикладом для дітей [30].

Виходячи із вище переліченого, можна назвати кілька позитивних особливостей виховання ініціативності.

По-перше, це орієнтація на приклад, оскільки у молодшого школяра є така риса, як наслідування, то батькам і вчителям потрібно на власному прикладі показувати, як виявляти ініціативність, і дитина намагатиметься наслідувати їх, тим самим розвиваючи в собі цю якість.

По-друге, це інтерес. Дітям молодшого шкільного віку так само притаманний інтерес. Їм цікаво дізнатися про щось нове і спробувати це зробити самим. Батьки та педагоги в цьому випадку повинні спрямовувати дитину на те, щоб у неї виник інтерес до чогось певного. Сюди можна зарахувати і активність оскільки якщо в дитини немає інтересу, немає і активності, а активність є невід'ємною частиною ініціативності.

Розвиток інтересу у дітей молодшого шкільного віку – це складний і важливий процес, який впливає на їхню мотивацію до навчання і загальний розвиток. Діти молодшого шкільного віку часто мають широкий спектр інтересів, і вони можуть бути дуже різними. Наприклад, дитина може виявляти інтерес до науки, мистецтва, спорту, літератури, природи, музики і багатьох інших областей. Ця різноманітність дозволяє дітям відкривати для себе нові сфери та розвивати різні навички. Діти молодшого шкільного віку зазвичай дуже емоційно сприймають свої інтереси. Вони можуть виявляти велике захоплення і радість, коли досліджують щось нове або відкривають для себе цікаву інформацію. Емоції грають важливу роль у формуванні інтересу і пам'яті.

Молодші школярі починають більше цікавитися навчальними предметами та набувають певний рівень самостійності у власному навчанні. Інтерес до навчальних предметів може бути спричинений цікавими вчителями, цікавими уроками або певними темами. У цьому віці діти також досить чутливі до впливу оточуючого середовища. Вплив родини, друзів, вчителів і медіа може значно впливати на формування інтересів. Наприклад, батьки можуть сприяти розвитку інтересів дитини, надаючи їй доступ до книг, музики, мистецтва і інших видів культурної діяльності.

Розвиток інтересу у дітей молодшого шкільного віку є поступовим процесом. Діти можуть змінювати свої інтереси з часом і вибирати нові напрямки для вивчення та дослідження. Важливо створити сприятливу середовище для розвитку інтересів і підтримувати дітей у їхніх зусиллях.

Розвиток інтересів у молодших школярів важливий для їхнього навчання, саморозвитку та розширення горизонтів. Підтримка та сприяння цьому процесу допомагають створити основу для подальшого розвитку особистості дитини і реалізації її потенціалу.

По-третє, це воля, яка тісно пов'язана з ініціативністю. У цьому віці воля тільки починає формуватися, і батьки та педагоги повинні намагатися зробити все, щоб вона успішно розвивалася у дитини. З урахуванням цих особливостей вчитель і повинен вибудовувати програму навчання та виховання молодших школярів.

Розвиток волі у дітей молодшого шкільного віку є важливим аспектом їхнього особистісного і соціального росту. Вольова сфера включає в себе здатність приймати рішення, ставити перед собою цілі, здійснювати самоконтроль та долати труднощі. У молодшому шкільному віці діти поступово розвивають навички самоконтролю, що означає здатність керувати своїми діями, емоціями і думками. Вони вчаться приймати рішення, які вимагають відкладення миттєвого задоволення на користь більш важливих цілей.

Діти навчаються ставити перед собою конкретні цілі і розробляти плани для досягнення їх. Вони можуть починати розуміти, що для досягнення бажаних результатів потрібно вкласти зусилля та робити кроки вперед. Молодші школярі стають більш самостійними і починають здобувати задоволення від досягнень і успіхів. Вони можуть розвивати внутрішню мотивацію для виконання завдань і досягнення цілей, не лише залежати від зовнішніх нагород або покарань.

У молодшому шкільному віці діти можуть стикатися з труднощами та невдачами. Розвиток волі включає в себе навички переборення труднощів, а також навички відновлення після невдачі. У спортивних заняттях та іграх діти можуть навчитися волі, так як це вимагає фізичного зусилля, витримки та самоконтролю. Дорослі мають важливу роль у підтримці та стимулюванні

розвитку волі у дітей. Вони можуть надавати підтримку, навчати стратегіям саморегуляції та надихати на досягнення цілей.

Розвиток волі у дітей молодшого шкільного віку сприяє їхньому особистісному зросту, підготовці до подальших навчальних викликів і формуванню навичок, які їм буде корисно в житті. Важливо створювати сприятливе середовище для розвитку цих навичок та підтримувати дітей у їхніх зусиллях.

Ініціативність, інтерес і воля є тісно пов'язаними психологічними концепціями, які взаємодіють і впливають одна на одну в процесі особистісного розвитку. Ініціативність – це здатність бути активним, брати ініціативу та робити перші кроки в різних сферах життя. Це включає в себе здатність розпочинати нові справи, починати діяльність і бути активним у вирішенні завдань. Інтерес – це схильність або бажання вивчати певну сферу, предмет або діяльність. Інтерес спонукає особу активно займатися чимось і бажати дізнатися більше про це.

Ініціативність і інтерес взаємопоєднуються, оскільки ініціативність може бути спрямована на розвиток інтересів. Наприклад, коли дитина проявляє ініціативу у вивченні певної теми або діяльності, це може сприяти розвитку її інтересу до цієї сфери.

Воля – це здатність контролювати свої дії, володіти собою і приймати рішення, навіть у важких або суперечливих ситуаціях. Ініціативність, як вже зазначено, передбачає здатність починати діяльність і приймати ініціативу.

Воля і ініціативність взаємодіють у тому сенсі, що для виявлення ініціативи та початку діяльності потрібна воля. Контроль над власними діями і рішеннями може бути важливим для успішного розвитку ініціативи.

Воля також може впливати на інтереси. Наприклад, якщо особистість має сильну волю, вона може визначити для себе важливі цілі і зосередити свою увагу на досягненні цих цілей, навіть якщо це вимагає волевиявлення та наполегливості у роботі.

Отже, ініціативність, інтерес і воля взаємодіють і впливають одне на одного у процесі особистісного розвитку. Розвинуті навички ініціативності, стійкості волі та розвиток інтересів можуть сприяти становленню успішної і самостійної особистості.

1.4. Можливості колективної навчальної діяльності у розвитку ініціативності учнів початкової школи

Ініціативність є неодмінною умовою вдосконалення всієї пізнавальної діяльності молодшого школяра. Ініціативна дитина прагне продуктивних видів діяльності, змістовного спілкування, вона уміє знайти заняття, відповідне власним бажанням; долучитися до розмови, запропонувати цікаву справу іншим дітям.

Ініціативна особистість розвивається у діяльності. Оскільки провідна діяльність молодшого школяра – навчання (з елементами гри), то, чим вищий рівень розвитку ініціативи, тим різноманітніша навчально-ігрова діяльність, отже і динамічніше розвиток особистості дитини.

На розвиток ініціативності молодшого школяра значно впливають, зокрема, заняття в груп: колектив є зовнішнім стимулятором активності учня, найчастіше робота може виконуватися заради колективу. Величезну роль у формуванні взаємовідносин між учнями та досягненні позитивних результатів навчальної діяльності відіграє саме колективна робота в групі.

Навчальний процес зумовлюється, передусім, взаємовідносинами між вчителем та учнями у процесі вирішення конкретних навчальних завдань протягом уроку. У методичній та психолого-педагогічній літературі виокремлюють поняття «організаційна форма навчання», розуміючи його як стійку структуру взаємодії учасників навчального процесу, змістовне наповнення якої залежить від мети та завдань, навчального матеріалу,

методів та умов навчання. Серед основних організаційних форм навчання вирізняють наступні:

- фронтальна (за типом взаємодії «вчитель-клас»),
- групова (за типом взаємодії «вчитель-група учнів»),
- індивідуальна (за типом взаємодії «вчитель–учень»),
- парна (за типом взаємодії «учень–учень»)

Проте, деякі вчені (В. Д'яченко) виокремлюють ще одну форму – колективну навчальну діяльність, яка відображається у взаємодії «вчитель–клас–учень». [18].

«Колективна форма навчання – це організація навчання, що передбачає кооперацію, розподіл обов'язків, ділове спілкування у процесі уроку; вона включає також самоконтроль та відповідальність, взаємоконтроль, оцінку результатів спільної діяльності» [18]. Для неї характерними ознаками є:

- ставлення кожного школяра до своєї справи як до спільної,
- вміння злагоджено діяти з метою досягнення спільної мети,
- взаємодопомога, підтримка та зацікавленість усіх у досягненні результатів.

«Колективна форма навчання може виникнути лише на основі диференційованої групової роботи. При цьому клас сприймає завдання вчителя як роботу, за яку відповідає весь колектив, а виконання завдання організовує як увесь клас, так і окремі групи під керівництвом вчителя. Роботу розподіляють з урахуванням інтересів і здібностей кожного учня, що дозволяє кожному проявити себе у мовленнєвій діяльності; наявний взаємний контроль і відповідальність кожного перед класом і групою» [18]

Проте не будь-яка діяльність, яка протікає в колективі, вважають колективною діяльністю. За своїми характерними ознаками така діяльність може бути суто індивідуальною, наприклад: фронтальне опитування, в якому немає співробітництва та товариської взаємодопомоги, а також розподілу обов'язків і функцій. З одного боку, усі учні виконують одне й те ж завдання вчителя, проте не залучаються до організації навчальної діяльності, позаяк

керує всім навчальним процесом тільки вчитель. На противагу цьому «колективне навчання – це таке навчання, при якому колектив навчає і виховує кожного свого члена і кожен член бере активну участь у навчанні та вихованні своїх товаришів по спільній навчальній роботі» [18].

Колективну організаційну форму навчання виділяють не всі дослідники. Окремі вчені послуговуються цим поняттям для розкриття змісту інших форм організації навчання, серед яких: групова і парна, оскільки характерні ознаки групової форми навчання знаходимо і у формулюванні колективної форми роботи.

У своєму дослідженні ми не будемо проводити чітких меж між колективною і груповою формами організації навчальної діяльності молодших школярів, а послуговуватимемося більш загальним поняттями «колективно-групова взаємодія школярів», «спільна взаємодія» (оскільки у Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «колективний» означає спільний).

Отже, колективна навчальна діяльність – це форма навчальної діяльності, в якій група учнів працює разом над розв'язанням завдань, вирішенням проблем або досягненням навчальних цілей. Ця форма навчання передбачає співпрацю, взаємодію та обмін інформацією між учасниками групи.

Основними характеристиками колективної навчальної діяльності є:

- групова робота: учні працюють у групах, де кожен учасник має свою роль та відповідальність. Групи можуть бути невеликими або великими, в залежності від завдання;
- взаємодопомога: учні надають допомогу один одному, діляться інформацією, обговорюють ідеї та рішення, що сприяє взаємному розвитку;
- спільне вирішення завдань: група працює разом над вирішенням завдань або проблем, що може включати в себе обговорення, дебати, пошук рішень, спільну роботу над проектами тощо;

- розвиток комунікативних навичок: учні навчаються ефективно спілкуватися, слухати один одного, висловлювати свої думки та аргументувати свої погляди;
- спільне відчуття власної причетності: колективна навчальна діяльність може сприяти формуванню відчуття спільності та відповідальності за результати роботи групи.

Колективна навчальна діяльність може бути реалізована в різних формах, таких як групові проекти, дебати, колективні дослідження, спільні виробничі завдання тощо. Вона сприяє розвитку співпраці, критичного мислення, творчих навичок та інших соціальних та когнітивних компетенцій учнів.

Охарактеризуємо основні принципи колективної навчальної діяльності:

- принцип особистісного внеску
- позиційний принцип
- принцип змістовного розподілу ролей та дій.

Принцип «особистісного внеску» у колективній діяльності означає, що кожен учасник групи або команди має свій власний внесок у досягнення спільної мети чи вирішення завдань. Цей принцип вказує на важливість ролі кожного окремого учасника та підкреслює, що кожна людина має щось унікальне і цінне, що вона може внести в колектив.

Кожен учасник може мати свої унікальні навички, знання, досвід та ідеї, які можуть бути корисними для групи. Різноманітність внесків розширює спектр можливих рішень та підходів. Коли учасники відчувають, що їхні індивідуальні внески мають значення і враховуються в колективних діях, вони зазвичай більше мотивовані і залучені до спільної роботи.

Принцип «особистісного внеску» допомагає кожному учаснику виявити свій потенціал і розвивати його. Людина вчиться розкривати свої сильні сторони і розвивати слабкі, щоб приносити користь групі. Учасники можуть навчатися один від одного, обмінюватися досвідом та знаннями. Індивідуальний внесок кожного учасника може стати джерелом навчання для

інших. Індивідуальні внески доповнюють один одного і можуть сприяти досягненню більш ефективних результатів у колективній діяльності.

Принцип «особистісного внеску» підкреслює важливість індивідуальної унікальності кожного учасника і робить акцент на спільному розвитку та досягненні цілей через співпрацю та взаємодію. Врахування цього принципу допомагає створити більш обдуману та ефективну колективну діяльність.

Позиційний принцип колективної навчальної діяльності передбачає, що кожен учасник групи або команди має відповідну позицію чи роль у процесі навчання та вирішенні завдань. Цей принцип підкреслює важливість розподілу ролей, обов'язків та функцій між учасниками з метою забезпечення ефективності та організації колективної діяльності.

Учасники групи чітко визначають свої функції і відповідальність у виконанні завдань. Це може включати в себе призначення лідера, спеціалістів з певних областей, координатора і так далі. Кожна позиція має свої обов'язки і функції, які повинні виконувати її учасники. Це допомагає забезпечити координацію та розподіл роботи в групі. Позиційний підхід передбачає співпрацю між різними позиціями для досягнення спільних цілей. Учасники повинні взаємодіяти, обмінюватися інформацією та координувати свої дії.

Кожна позиція має можливість внести свій індивідуальний внесок у розв'язання завдань та виконання обов'язків. Це дозволяє кожному учаснику відчувати важливість своєї ролі. Зазвичай в групах, де застосовується позиційний принцип, є особи, які відповідають за координацію та керівництво роботою групи. Вони відповідають за організацію роботи та вирішення конфліктів. Позиційний підхід дозволяє ефективно використовувати ресурси, такі як знання, навички та досвід кожного учасника групи.

Позиційний принцип сприяє організації та структуруванню колективної діяльності, дозволяючи кожному учаснику групи відчути свою

роль та внести важливий внесок у досягнення спільних цілей. Він забезпечує ясність та взаємодію у колективі, що сприяє досягненню кращих результатів.

Принцип змістовного розподілу ролей та дій передбачає, що в колективній діяльності кожна роль та дія мають визначений зміст та завдання, які відповідають спільній меті та завданням. Цей принцип спрямований на забезпечення ефективності та якості роботи групи шляхом чіткого визначення обов'язків та внесків кожного учасника.

Кожна роль визначається чітко і докладно. Учасники повинні розуміти, які завдання, відповідальності і очікування пов'язані з їхньою роллю. Кожній ролі призначаються конкретні цільові завдання, які слід досягнути в рамках ролі. Ці завдання повинні бути спрямовані на досягнення загальної мети групи.

Учасники групи повинні забезпечувати взаємодію та координацію своїх дій для досягнення спільних цілей. Це може включати в себе обговорення планів, обмін інформацією та вирішення конфліктів. Ролі та завдання мають відповідати здібностям, навичкам і досвіду учасників групи. Це сприяє більш ефективній роботі та використанню потенціалу кожного учасника.

Принцип змістовного розподілу ролей та дій передбачає готовність адаптувати ролі та завдання в разі зміни обставин або потреби в нових підходах. Після завершення діяльності важливо оцінювати результати та роль кожного учасника в них. Це допомагає зрозуміти, що було успішним, а що може бути покращеним у майбутньому.

Принцип змістовного розподілу ролей та дій сприяє організації роботи групи, робить її більш ефективною та спрямованою на досягнення спільних цілей. Він допомагає уникнути недорозумінь, конфліктів та недосягнення мети завдяки чіткому розподілу функцій та завдань між учасниками.

За підсумками аналізу наукових публікацій нами було виділено основні компоненти ініціативності, а саме: мотиваційно-пізнавальний, емоційно-

вольовий, організаційний з урахуванням вікової специфіки, які можуть бути покладені в основу дослідження ініціативи у молодшому шкільному віці.

Мотиваційно-пізнавальний компонент визначається таким показником, як пізнавальна активність. Структура подібної активності має три рівні розвитку: низький, що характеризується ситуативним пізнавальним інтересом; середній, що відрізняється стійким інтересом до пізнавальної діяльності; високий, що виявляється в яскраво вираженому прагненні до самостійної пізнавальної діяльності, пошуку інформації за межами матеріалу, що вивчається.

Емоційно-вольовий компонент визначається таким критерієм, як завзятість та наполегливість у досягненні мети. Наполегливість – необхідна характеристика характеру сучасної людини. Вона виявляється у здатності особистості завершувати розпочату справу та досягати поставленої мети в процесі діяльності, пов'язана з умінням довгостроково, зосереджено та уважно працювати.

Організаційний компонент визначається показником самостійності у пізнавальній та практичній діяльності.

Колективна діяльність молодших школярів може відігравати важливу роль у розвитку їхньої ініціативності. Дані аспекти поєднані наступним чином:

- сприяння соціальній взаємодії: колективна діяльність вимагає взаємодії і спільної роботи з іншими дітьми. Під час таких активностей молодші школярі навчаються спілкуватися, слухати інших, виражати свої ідеї і висловлювати своє бачення ситуацій. Це може сприяти розвитку їхньої ініціативності в соціальному контексті;
- виникнення ситуацій для прийняття рішень: під час колективної діяльності молодші школярі зазвичай стикаються з різними ситуаціями, які вимагають прийняття рішень. Це може бути вибір ролей у команді, розв'язання конфліктів або вирішення завдань. Прийняття рішень розвиває їхню ініціативність і навички самостійності;

- спільна відповідальність: колективна діяльність передбачає розділення відповідальності між учасниками. Молодші школярі навчаються брати на себе обов'язки і виконувати їх, що сприяє розвитку відповідальності та ініціативності;
- сприяння творчому мисленню: колективна діяльність може включати в себе розв'язання творчих завдань і завдань, які вимагають нестандартного підходу. Діти вчаться генерувати ідеї, шукати рішення та бути креативними, що сприяє розвитку їхньої ініціативності у творчих сферах;
- підтримка та інспірація від однолітків: взаємодія з однолітками під час колективної діяльності може надихати і заохочувати молодших школярів до активності та виявлення ініціативи. Вони можуть навчатися один від одного і вдосконалювати свої навички;
- підтримка вчителів і дорослих: вчителі та дорослі можуть відігравати важливу роль у сприянні розвитку ініціативності під час колективної діяльності, надаючи дітям можливості для виявлення ініціативи, ставлення перед ними відкритого питання та надихаючи на самостійність.

Таким чином, колективна діяльність молодших школярів може сприяти розвитку їхньої ініціативності, навичок самостійності, прийняття рішень і соціальних навичок, що є важливими для їхнього подальшого розвитку та навчання.

Висновки до першого розділу

Ретроспективний аналіз проблеми розвитку ініціативності особистості в психолого-педагогічному контексті вказує на важливість цього психологічного явища для розвитку і самореалізації індивіда. Ініціативність є

важливим аспектом психологічного розвитку дитини та формується протягом життя.

Контент-аналіз поняття «ініціативність особистості» в науковій літературі показав багатозначність та комплексність цього явища. Ініціативність включає в себе когнітивний, емоційний, мотиваційний, соціальний та діяльнісний аспекти, які спільно впливають на активність та самореалізацію особистості.

Специфіка розвитку ініціативності у дітей молодшого шкільного віку полягає у тому, що цей період є критичним для формування базових навичок та структури ініціативності. Діти набувають досвіду спілкування, вирішення завдань, роботи у команді та виявлення інтересів.

Можливості колективної навчальної діяльності у розвитку ініціативності учнів початкової школи є значущими. Ця форма навчання сприяє активному виявленню ініціативи дітей, розвиває їхні соціальні навички, навички співпраці, комунікації та вирішення конфліктів. Колективна діяльність створює умови для взаємодії та взаємопідтримки серед учнів, що сприяє зростанню ініціативності.

Отже, розвиток ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності є актуальним завданням, оскільки він сприяє розвитку різних аспектів особистості та формує навички, необхідні для подальшого життя і успішної соціальної взаємодії.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Констатувальне дослідження рівнів розвитку ініціативності учнів початкової школи у процесі колективної навчальної діяльності

Виходячи із того, що розвиток ініціативності у молодших школярів залежить від рівня сформованості пізнавального інтересу та вольових якостей, нами було визначено мету емпіричного експерименту, а саме дослідити стан розвитку пізнавального інтересу та вольових якостей в учнів початкової школи.

Дослідження проводилося на базі Чернівецького ліцею № 22 Чернівецької міської ради. В експерименті взяли участь учні 3 класу у кількості 50 осіб.

Для виявлення рівня сформованості пізнавального інтересу молодших школярів ми виділили такі критерії та показники:

- когнітивний (наявність пізнавальних питань, емоційне залучення дитини до діяльності);
- мотиваційний (створення ситуацій успіху та радості, цілеспрямованість діяльності, її завершеність);
- емоційно-вольовий (прояв позитивних емоцій у процесі діяльності; тривалість та стійкість інтересу до вирішення пізнавальних завдань);
- дієво-практичний (активність у пізнанні; прояв рівнів пізнавальної діяльності та наполегливості, ступінь активності дитини).

На основі виділених критеріїв, а також для аналітичної обробки результатів дослідження та отримання кількісних показників було виділено три рівні сформованості пізнавального інтересу у молодших школярів: низький, середній та високий (див.табл.2.1.).

Таблиця 2.1. Рівні сформованості пізнавального інтересу у молодших школярів

№ п/п	Рівні	Показники
1.	Низький (репродуктивно-наслідувальний)	не виявляють ініціативності та самостійності у процесі виконання завдань, втрачають до них інтерес при утрудненнях та виявляли негативні емоції (гіркоту, роздратування), не ставлять пізнавальних питань; потребують поетапного пояснення умов виконання завдання, показ способу використання тієї чи іншої готової моделі, допомоги дорослого
2.	Середній (пошуково-виконавський)	великий ступінь самостійності у прийнятті завдання та пошуку способу її виконання. Зазнаючи труднощів у вирішенні завдання, діти не втрачають емоційного ставлення до них, а звертаються за допомогою до вчителя, задають питання для уточнення умов її виконання та отримавши підказку, виконують завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності та про бажання шукати способи вирішення завдання, але разом із дорослим
3.	Високий (пошуково-продуктивний)	прояв активності, самостійності, інтересу та бажання вирішувати пізнавальні завдання. У разі труднощів діти не відволікаються, виявляли завзятість та наполегливість у досягненні результату, що приносить їм задоволення, радість та гордість за досягнення

Для виявлення рівня сформованості пізнавального інтересу ми використовували метод спостереження, індивідуальні розмови з учнями, з учителями працюючими в даному класі, вивченням дітей у процесі спільної підготовки та проведення колективної творчої справи. У процесі спостереження ми наголошували на наявності наступних проявів у молодших школярів:

1. Відрізняється старанністю до вчення.
2. Виявляє інтерес до предмета.

3. Під час уроків емоційно активний.
4. Задає питання, прагне відповідати на них.
5. Інтерес спрямовано на об'єкт вивчення.
6. Виявляє допитливість.
7. Самостійно виконує завдання вчителя.
8. Виявляє стійкість вольових зусиль

У ході спостереження отримано наступні дані:

На низькому (репродуктивно-наслідувальному) рівні розвитку пізнавального інтересу перебувало 30% дітей. Діти цієї підгрупи не виявляли ініціативності та самостійності у процесі виконання завдань, втрачали до них інтерес при утрудненнях та виявляли негативні емоції (прикрощі, роздратування), не ставили пізнавальних питань; потребували поетапного пояснення умов виконання завдання, показ способу використання тієї чи іншої готової моделі, допомоги дорослого.

На середньому (пошуково-виконавському) рівні пізнавального інтересу виявилось 56% дітей. Ця група дітей характеризувалася більшим ступенем самостійності у вирішенні завдання та пошуку способу його виконання. Випробовуючи труднощі у вирішенні завдань, діти не втрачали емоційного ставлення до них, а зверталися за допомогою до вчителя, ставили питання для уточнення умов їх виконання та отримавши підказку, виконували завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності та бажання шукати способи вирішення завдання, але разом із дорослим.

Найменша кількість дітей (14%) перебували на високому (пошуково-продуктивному) рівні пізнавального інтересу. Ця підгрупа дітей відрізнялася проявом активності, самостійності, інтересу та бажання вирішувати пізнавальні завдання. У разі труднощів діти не відволікалися, виявляли завзятість та наполегливість у досягненні результату, що приносило їм задоволення, радість та гордість за досягнення.

Таблиця 2.2. Показники рівня сформованості пізнавального інтересу у молодших школярів за визначеними критеріями

	Низький	Середній	Високий
Когнітивний	26%	66%	8%
Мотиваційний	38%	50%	12%
Емоційно-вольовий	36%	44%	20%
Дієво-практичний	24%	60%	16%

В результаті проведеної роботи на констатуючому етапі експерименту було встановлено, що 30% усіх респондентів мають низький рівень сформованості пізнавального інтересу, виходячи з чотирьох критеріїв, визначених на початку експерименту. Ці діти не виявляють ініціативності та самостійності у процесі виконання завдань, втрачають до них інтерес при труднощах і виявляли негативні емоції (гіркоту, роздратування), не ставлять пізнавальних питань; потребують поетапного пояснення умов виконання завдання, показ способу використання тієї чи іншої готової моделі, допомоги дорослого.

56% учнів показали середній рівень. Ці діти, відчуваючи труднощі у вирішенні завдання, не втрачають емоційного ставлення до них, а звертаються за допомогою до вчителя, задають питання для уточнення умов його виконання та отримавши підказку, виконують завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності та про бажання шукати способи вирішення завдання, але разом із дорослим.

Лише 14% дітей мають високий рівень сформованості пізнавального інтересу. У разі труднощів діти не відволікаються, виявляли завзятість та наполегливість у досягненні результату, що приносить їм задоволення, радість та гордість за досягнення. Графічно результати дослідження подані на рис.2.3.

Рисунок 2.3. Рівні розвитку пізнавального інтересу молодших школярів

Отримані результати дозволяють дійти невтішного висновку, що у більшості респондентів низький і середній рівень пізнавального інтересу, що свідчить про необхідність його розвитку.

У процесі визначення критеріїв рівня розвитку вольових якостей молодших школярів ми виходили з наступного положення. Рівень розвитку вольових якостей характеризується:

- знаннями (розуміння того, що означає бути вольовою людиною, які якості вважаються вольовими);
- ставленням до цих знань (чи ці знання стали потребами та мотивами особистості, чи увійшли до системи її ціннісних орієнтацій та установок);
- поведінкою (якою мірою ці відносини реалізуються особистістю в конкретних ситуаціях).

Рівень розвитку волі у молодших школярів можна встановити, вивчивши їх уявлення (знання) про відповідні вольові якості, ставлення дитини до них, а також стійкість та силу проявів цих якостей у конкретній діяльності.

Відповідно до цього можуть виділятися такі рівні розвитку вольових якостей: низький, середній, високий (див.табл.2.4.).

Таблиця 2.4. Рівні розвитку вольових якостей молодших школярів

№ п/п	Рівні	Показники
	Низький	Дещо розпливчате уявлення про вольові якості. Дитина не намагається докласти вольових зусиль під час виконання завдання. Робить те, що легше та цікавіше, навіть якщо це може нашкодити йому. До обов'язків нерідко ставиться недбало, не виявляє до них ні інтересу, ні бажання їх виконувати. Має місце прояв егоїзму.
	Середній	Знання вольових якостей, але ці якості стали рисами особистості, ставлення до них або негативне, або невизначене (нестійке). Якщо стикається з труднощами, перешкодами, починає діяти, щоб подолати їх. Але при будь-якій нагоді готовий піти обхідним, легшим шляхом. Не перестарається при виконанні доручень, але це слово дотримає. З власної волі зайві обов'язки він не візьме. Неприємну роботу намагатиметься виконати, але тільки після умовлянь чи спроб відмовитися від неї. Недостатньо сталий прояв вольових якостей у діяльності, у поведінці.
	Високий	Чітке та правильне уявлення про вольові якості, активно-позитивне ставлення до них з боку особистості. Стійкий прояв у діяльності та поведінці добре розвинених вольових якостей. Готовий до виконання будь-яких доручень. Не боїться труднощів, у подоланні їх намагається йти до кінця. Чи не кидає справу, якщо виникають непередбачені обставини, намагається знайти вихід.

Для зручності при проведенні дослідження визначимо, за якими якостями молодших школярів можна судити про прояв волі: наполегливість, ініціативність, сміливість, рішучість, дисциплінованість, організованість, діловитість, самостійність, завзятість, витримка, цілеспрямованість, сила волі, старанність та ін.

Для виявлення рівня сформованості вольових якостей у молодших школярів нами було запропоновано метод недописаного тезису (пропозиції), під час якого передбачалося з'ясувати, як діти розуміють зміст понять «Воля» і «Вольова людина».

Для проведення цього дослідження учням було роздано аркуші паперу, у яких пропонувалося початок тезису: «Воля – це...», «Вольова людина – це...». Діти мали закінчити його.

Аналіз даних робіт показав, як учні розуміють, що таке воля і яку людину можна назвати вольовою. Є діти, які намагаються докласти вольові зусилля і під час завдань вчителя. Роблять те, що легше та цікавіше. Є діти, які, стикаючись з труднощами, намагаються їх подолати, але за будь-якої нагоди готові піти легшим шляхом. За виконання доручень більшість дітей ініціативи не виявляють, але це слово тримають.

У процесі дослідження з'ясовано, 20 (40%) школярів мають уявлення про волю, позитивно до неї ставляться, у діяльності та поведінці дітей відзначено сталий прояв добре розвинених вольових якостей. Вони готові до виконання будь-яких доручень, не бояться труднощів, у подоланні їх намагаються йти до кінця.

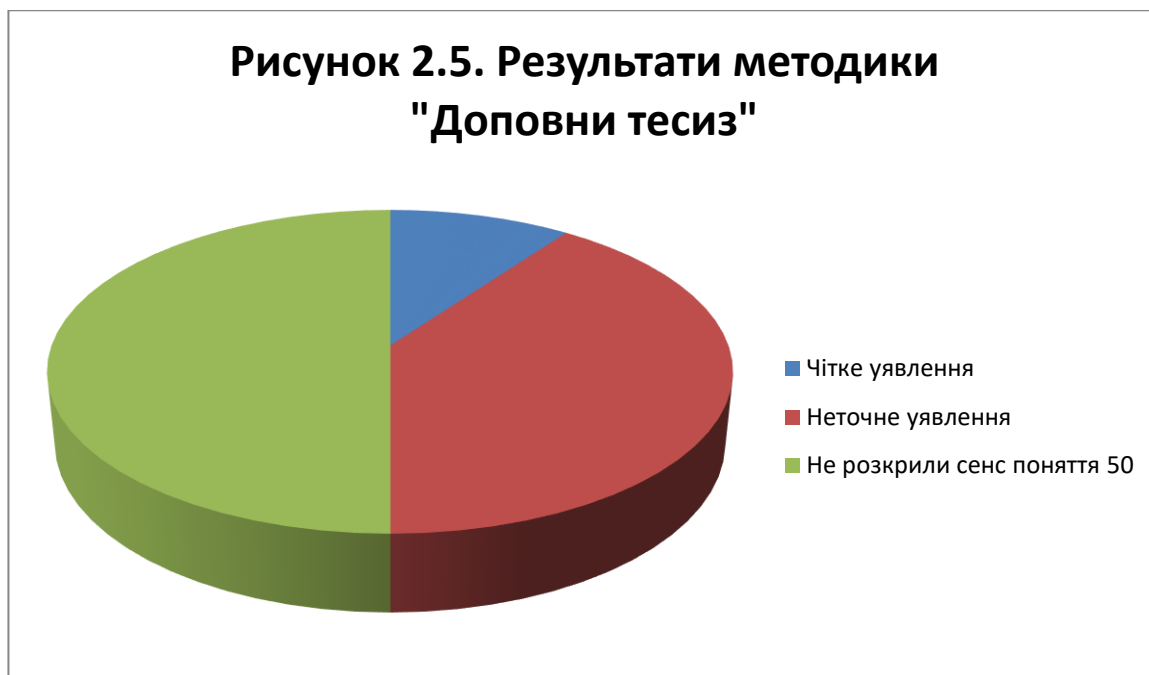
З 50 учнів лише 5 респондентів (що становить 10%) мають чітке уявлення про ці поняття.

Решта дітей показали (25 респондентів – 50%) неточне знання сенсу цих понять, вони не мають уявлення про волю.

За результатами цієї методики клас був поділений на 3 групи:

- мають чітке уявлення про сутність понять «воля», «вольова людина» – 5 осіб (10%);
- показали неточне уявлення – 20 осіб (40%);
- не розкрили сенс понять, важко – 25 людина (50 %).

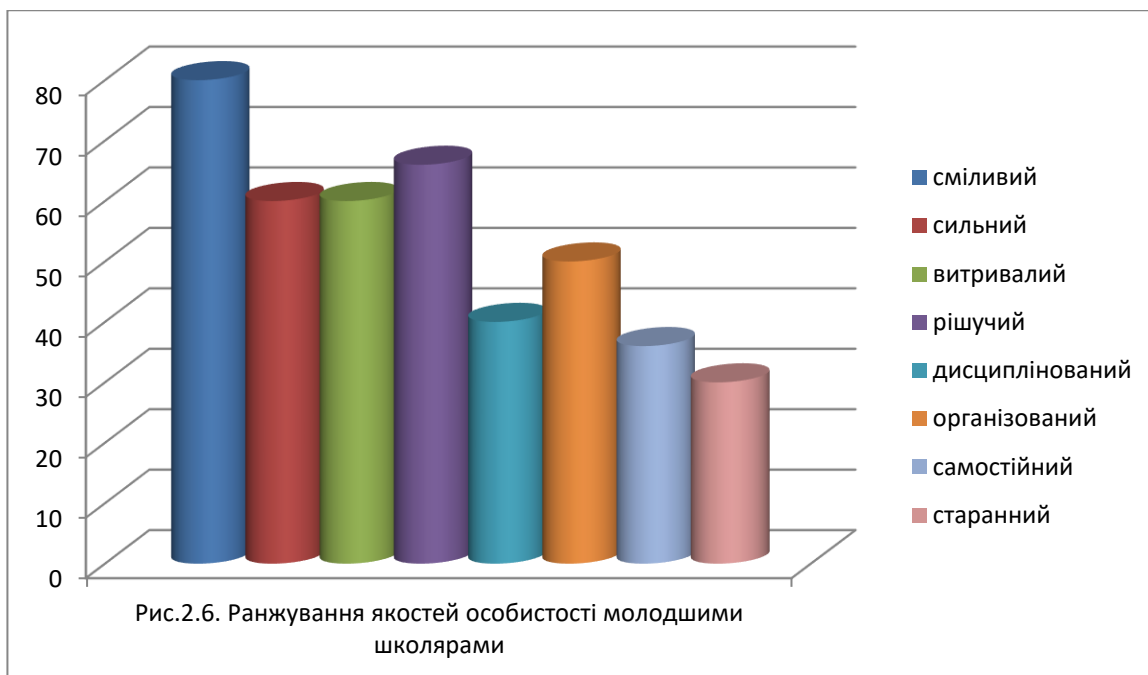
**Рисунок 2.5. Результати методики
"Доповни тезис"**

Для з'ясування найбільш значимих якостей особистості для дітей використали метод ранжування.

Під час проведення цього дослідження учням запропонували список значимих особистості якостей, які потрібно було розставити по порядку від найбільш значимих до найменш. Якості відображали різні сторони особистості, з включенням до списку і вольових якостей: наполегливий, сміливий, рішучий, дисциплінований, організований, діловитий, самостійний, завзятий, витривалий, цілеспрямований, сильний, старанний.

Аналіз обробки результатів показав, які якості особистості в дітей стоять першому місці (див.рис.2.6.).

На основі цього аналізу можна зробити наступні висновки. Найсильнішими рисами особистості молодші школярі вважають сміливість і рішучість. Ці якості свідчать про готовність брати на себе ризики та приймати важкі рішення.

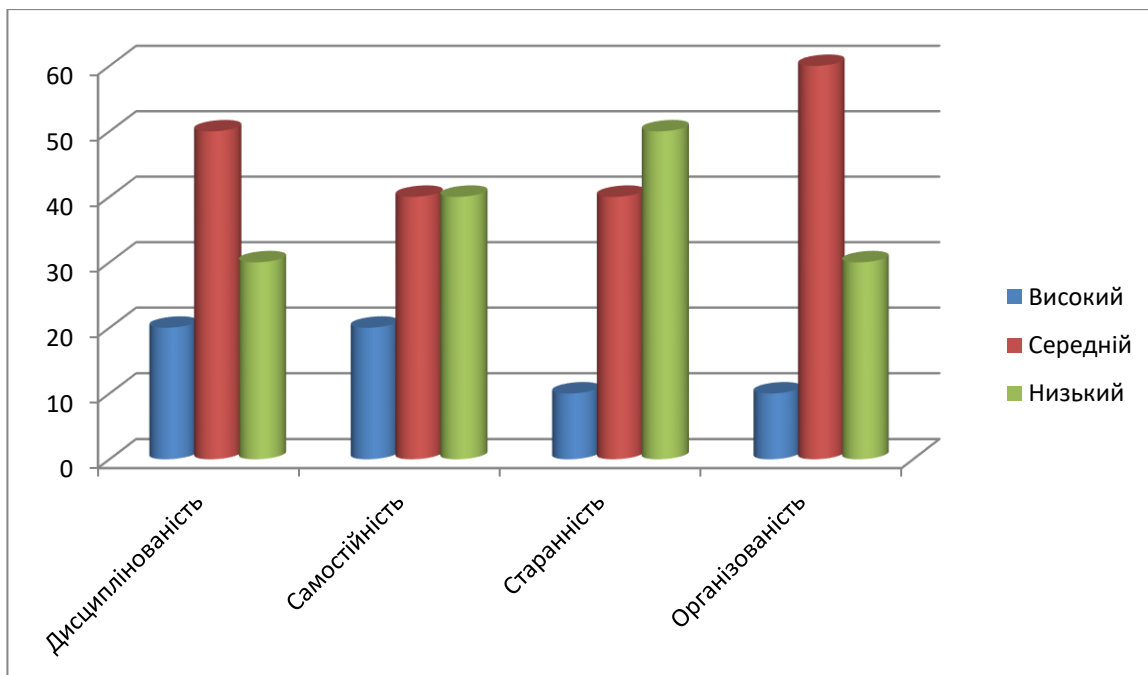
Сила та витривалість також важливі якості, але трохи менше виражені, ніж сміливість та рішучість. Організованість, на думку учнів, є середньою якістю, що вказує на здатність до планування та системності в роботі.

Дисциплінованість, самостійність та старанність мають нижчі рейтинги, що може свідчити про потребу в розвитку цих аспектів особистості.

Для визначення рівня розвитку сили волі використано тест «Сила волі» (див.додаток А).

Результати дослідження показали, що деякі діти дотримуються дисципліни у виконанні завдань і обов'язків, але не всі завжди це роблять. Багато дітей виявляють певний рівень самостійності у виконанні завдань, але не всі роблять це регулярно. За результатами анкети, більшість дітей не завжди дуже старанно працюють над завданнями. Більшість дітей мають середній рівень організованості у виконанні різних справ та завдань. Багато

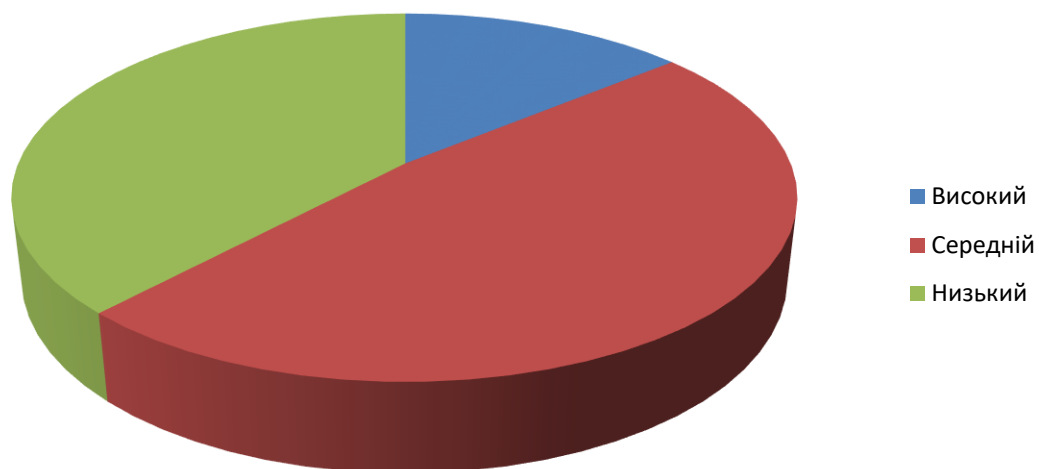
дітей можуть долати труднощі та виклики, але не завжди це роблять з легкістю. Графічно результати дослідження представлені на рис.2.7.

Рисунок 2.7. Рівня розвитку сили волі за критеріями

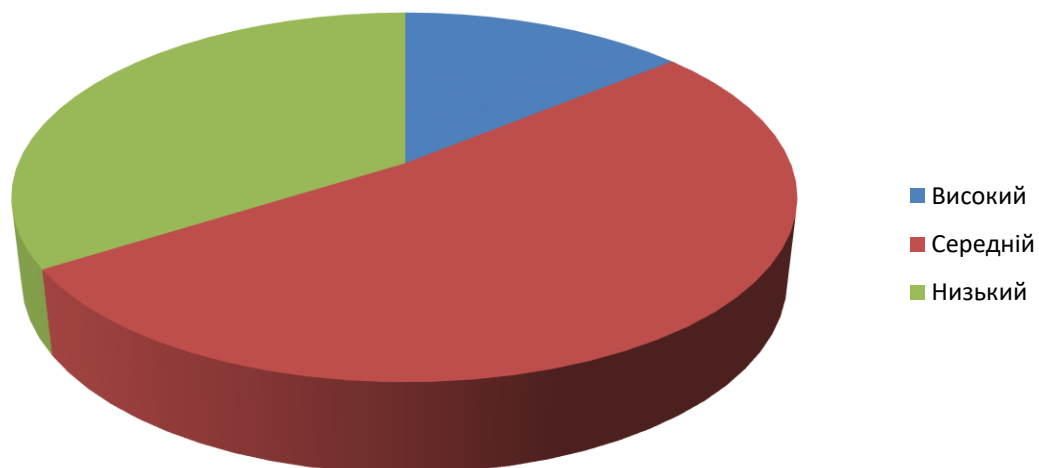
Загальний підсумок показує, що більшість молодших школярів мають середні рівні сили волі та вольових якостей. Це може бути властивим для багатьох дітей в цьому віці, оскільки вони все ще в процесі розвитку та формування. Однак важливо надавати підтримку та стимулювати розвиток цих якостей у дітей, оскільки сила волі може бути корисною у навчанні, розвитку та досягненні цілей у житті (див.рис. 2.8.)

Рисунок 2.8. Рівні розвитку вольових якостей у молодших школярів

Узагальнюючи результати дослідження за показниками рівнів розвитку пізнавального інтересу та вольових якостей молодших школярів ми зробили висновок, що у більшості респондентів низький і середній рівень розвитку ініціативності (відповідно 34% та 52%). Лише 14% досліджених школярів володіють високим рівнем розвитку ініціативності. Графічно результати дослідження представлені на рис.2.9.

Рисунок 2.9. Рівні розвитку ініціативності молодших школярів

Такі показники можуть бути властивим для багатьох дітей в цьому віці, оскільки вони все ще в процесі розвитку та формування. Однак важливо вже зацентрувати увагу у наданні підтримки та стимулюванні розвитку цієї якості у дітей, оскільки вона є однією із ключових якостей особистості, яка сприяє успіху в навчанні та підготовці молодших школярів до життя. Вона допомагає їм активно вчитися, розвивати креативність та соціальні навички, а також відчувати впевненість у власних можливостях.

Таким чином, на підставі експериментального дослідження можна зробити висновок, що успішним розвиток ініціативності у молодших школярів можливий за дотримання наступних умов:

- формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності;
- розвиток пізнавального інтересу в умовах колективної навчальної діяльності;
- організація колективної творчої діяльності з метою розвитку ініціативності молодших школярів.

2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності

2.2.1 Формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності

Першою організаційно-педагогічною умовою нами було визначено формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності.

У молодшому шкільному віці актуальними стають пізнавальні потреби, інтерес до розуміння способів діяльності, до процесів читання, малювання. Проте пізнавальна мотивація як така сформована недостатньо. Головним серед різних соціальних мотивів навчання є отримання високих оцінок,

прагнення отримати схвалення референтної особистості. Інші мотиви – відповідальність, необхідність здобути освіту усвідомлюються, але реально не діють.

Молодший шкільний вік сприятливий у розвиток мотивації досягнення успіхів у навчальній, трудовій, ігровій діяльності дітей. У молодшому шкільному віці розвивається такий мотив поведінки, як наслідування ідеалів. У школяра початкової школи вони конкретні, нестійкі, швидко змінюються під впливом нових яскравих вражень. Боротьба мотивів у молодших школярів завжди закінчується вибором найважливішого серед них.

У молодшому шкільному віці навчання стає провідною діяльністю. Це означає, що формування особистості та розумовий розвиток відбувається головним чином саме під час навчання.

Мотиваційна сфера молодшого школяра має певні специфічні особливості. У молодшому шкільному віці закріплюється та стає стійкою особистісною межею мотивація досягнення. Мотивація досягнення пов'язана з двома мотивами – мотивом досягнень успіху та мотивом уникнення невдач.

Мотив досягнення успіху сприяє великим досягненням і вважається сприятливішим для особистісного розвитку. Формування цього мотиву відбувається у молодшому шкільному віці головним чином під час навчальної діяльності. Це головна особливість мотиваційної сфери молодшого школяра з погляду новоутворень особистості.

Для розуміння того, які мотиви можуть спонукати молодшого школяра до навчання, звернемося до класифікації мотивів на зовнішні та внутрішні мотиви.

Зовнішні суспільні мотиви – це альтруїстичні мотиви та мотиви обов'язку. Альтруїстичні мотиви пов'язані з бажанням зробити добро людям, колективу чи всьому суспільству. У молодшому шкільному віці ці мотиви виглядають, наприклад, так: «Щоб наш клас був найкращим», «Навчитися та лікувати людей» та інші. Мотиви боргу та обов'язку пов'язані з бажанням виконувати норми, закони, стати повноцінним членом суспільства. У

молодшому шкільному віці ці мотиви виглядають, наприклад, так: «Всі діти мають навчатися».

Зовнішні особистісні мотиви – це мотиви оцінки та успіху, мотиви самоствердження та мотиви благополуччя. Мотиви оцінки та успіху, пов'язані з отриманням позитивних оцінок та досягнення конкретних результатів. У молодшому шкільному віці це найчастіше навчання для високих оцінок чи вербального схвалення з боку значимих дорослих (вчителів, батьків): «Щоб написати добре контрольну», «Щоб батьки похвалили».

Мотиви самоствердження, пов'язані із прагненням зайняти певне становище серед однолітків, досягти певного статусу.

Мотиви благополуччя, пов'язані із бажанням уникнути неприємностей, а не заради похвали. Як правило, це навчання під тиском дорослих: «Бо інакше лаятимуть».

Внутрішні процесуальні мотиви пов'язані з інтересом до процесу навчання. У молодшому шкільному віці це бажання щось робити на уроці: «Цікаво, як вирішити завдання, намалювати малюнок...».

Внутрішні результативні мотиви пов'язані з інтересом результату діяльності. У молодшому шкільному віці це бажання отримати конкретний результат: «Хочу дізнатися, яка правильна відповідь», «Хочу намалювати гарний малюнок».

Внутрішні мотиви саморозвитку, пов'язані з бажанням, розвинені здібності, якості: «Хочу стати розумним».

Саме від вчителя залежить, які прийоми та методи навчання він застосовуватиме у школі для формування та підтримки позитивної мотивації до навчання.

Розглянемо детально методи розвитку навчальної мотивації молодшого школяра.

1. Дидактичні ігри – спеціально сформовані ситуації, які моделюють реальність, з якої учням необхідно знайти вихід. Головне призначення методу – стимулювання пізнавальної активності та ініціативи.

2. Метод «Усунення монотонності навчальної діяльності». Використання нетрадиційних форм навчання, зміна видів діяльності. Важливу роль у ефективності засвоєння навчального матеріалу відіграє його різноманітність. Навіть на традиційному занятті/уроці слід проводити окремі етапи у нетрадиційній формі. Наприклад, пропозиція вчителя виконати домашнє завдання (або завдання в класі) на вибір за ступенем складності матеріалу допоможе враховувати індивідуальні уподобання дитини, підняти мотиваційну складову навчання. Крім того, через свій вибір учень зможе мати можливість впливати на те, що і як він вивчає – стати справжнім суб'єктом навчання. У цілях уникнення монотонності необхідна постійна зміна видів навчальної діяльності. Корисно використовувати проблемні ситуації, оскільки вирішення проблем та проблемних завдань активізує мислення дітей, навчає здобувати знання самостійно, підвищує мотивацію навчальної діяльності;

3. Створення «Ситуації успіху» є цілеспрямованим, організованим поєднанням умов, за яких формується здатність досягати більших результатів у діяльності.

4. Метод «Змагання». З використанням цього методу, змагаючись між собою, школярі швидко освоюють досвід суспільної поведінки, розвивають фізичні, моральні, естетичні якості.

5. Методи проектів. Школярі активно беруть участь у проектній діяльності, зокрема, виготовляють журнал, книжку-розкладачку, пам'ятку, тест на тему, презентацію, вироби та ін.

6. Постановка проблемних завдань. Формування проблемної ситуації є можливим у вигляді формулювання проблемних питань, завдань пошукового характеру.

7. Метод заохочення. Заохочення школярів вчителем окрилює, розвиває прагнення учнів досягти найкращих результатів, сприяє розвитку мотивації досягнення.

Розглянемо прийоми підвищення інтересу до навчального матеріалу. На кожному етапі уроку слід підтримувати навчально-пізнавальну мотивацію учнів від повідомлення нової теми та закінчуючи оцінкою знань школярів. Щоб школяр був мотивований до навчальної діяльності, необхідно починати вивчати нову тему в незвичайній формі. Слід виділити такі прийоми, як:

- прийом «Приваблива мета»: перед учнями ставиться проста, приваблива мета, коли вони виконують ту навчальну дію, яку планує вчитель. Вчасно та правильно поставлена мета стимулює завзятість та окрилює, підвищуючи самооцінку. Розділіть цілі на перспективні (довгострокові) та короткострокові. Необхідно виділити у кожній категорії найпривабливіше, робити емоційний акцент на проміжних результатах, це допоможе підвищити бажання займатися, налаштувати кінцевий результат;
- прийом «Відстрочена відгадка». Наприклад, класу на початку уроку задається загадка (викладається дивовижний факт), відгадка якої буде відкрито під час роботи над новим матеріалом;
- прийом «Прогнозування». Наприклад, урок літературного читання. «Послухайте назву твору, з яким працюватимемо на уроці, та спробуйте визначити жанр твору, тему, можливі події»;
- прийом «Оратор». «За 1 хвилину переконайте свого співрозмовника в тому, що вивчення цієї теми просто необхідне»;
- прийом «Профі». «Виходячи з майбутньої професії, навіщо потрібне вивчення цієї теми?»;
- прийом «Авансування дітей, зняття страху в ситуації роботи біля дошки, в ситуації перевірки знань» та ін., дозвіл користуватися наочними посібниками, наприклад, карткою з алгоритмом письмового складання;

- прийом «Педагогічна підтримка під час виконання завдань», у тому числі похвала, підбадьорення, стимулювання оцінкою, допомога у виконанні завдань;
- прийом «Варіювання змісту навчального матеріалу». Щоб реалізувати можливості змісту у розвитку мотивації, педагог застосовує низку прийомів спонукаючої дії: показ новизни змісту, оновлення вже засвоєних знань, розкриття значущості знань, ознайомлення з історичними відомостями – ця група прийомів спрямована на те, щоб створити в учнів нові враження, викликати здивування, забезпечити їх роздуми; оповідання. Щоб у дітей не виникло уявлення, що будь-який предмет – наука безіменна, необхідно знайомити їх з іменами людей, які творили науку та цікавими епізодами їхнього життя. Розповіді про діяльність великих вчених, історії з їхнього життя мають велике виховне та пізнавальне значення;
- прийом «Лови помилку». Пояснюючи матеріал, педагог навмисно припускається помилки. Учні мають знайти помилку;
- прийом «Вплив на учнів особистості педагога». Вирішенню завдання формування у дітей мотивації навчальної діяльності допомагають прийоми, засновані на спілкуванні, взаємодії педагога та учнів: оціночні звернення педагога, заохочення, створення ситуації успіху, надання допомоги, стимулювання постановки питань дітьми, підтримка їх починань, прийом апперцепції (зв'язок із життєвим досвідом дітей), їх інтересами, схильностями) та ін. За допомогою цих прийомів створюється позитивний емоційний настрій, виробляється певний стиль взаємовідносин педагога та учнів;
- прийом «Своя опора». Учень складає власну опорну схему або розгорнутий план відповіді щодо нового матеріалу;
- прийом «Повторення з одночасним контролем». Учні складають тест, кросворд на тему. Потім одні учні запитують, інші ними відповідають.

- прийом «Відкриті завдання». Завдання можуть бути диференційованими, парними, груповими та ін. Урок повинен починатися з формування мотивації та закінчується мотивом для майбутньої самостійної навчальної діяльності.

Формування внутрішньої мотивації, тобто мотивації, яка базується на особистих цінностях, інтересах і прагненнях, може мати значний вплив на розвиток ініціативності молодших школярів. Внутрішня мотивація спонукає дітей роздумувати про свої цілі, бажання та інтереси. Вони розвивають більше розуміння самих себе, своїх сильних і слабких сторін, що може сприяти більш ефективному використанню своїх навичок та ресурсів для досягнення мети.

Внутрішньо мотивовані діти часто виявляють більшу самодисципліну і самоконтроль у виконанні завдань та досягненні цілей. Вони мають внутрішні стимули для досягнення успіху, що допомагає їм зберігати фокус і працювати над завданнями, навіть коли це вимагає наполегливості та витрати часу і зусиль.

Внутрішньо мотивовані діти часто проявляють більше ініціативи в різних аспектах свого життя. Вони активно шукають можливості для самовираження, вдосконалення своїх навичок і вирішення проблем. Вони можуть самостійно виносити ідеї, запускати проекти та брати на себе лідерські ролі в групових діяльностях.

Розвиток внутрішньої мотивації у молодших школярів сприяє розвитку творчого мислення та самовираження. Діти, які самі відчують задоволення від розв'язання творчих завдань і висувають власні ідеї, зазвичай розвивають більш високий рівень творчості.

Внутрішня мотивація сприяє підвищенню самооцінки у дітей. Коли вони досягають успіхів завдяки власним зусиллям та ініціативі, це збільшує їхню віру у власні здібності та впевненість в собі.

Узагальнюючи вище сказане, внутрішня мотивація стимулює розвиток ініціативності молодших школярів, оскільки вона спонукає їх до

самостійності, самореалізації та пошуку можливостей для особистого росту і розумового розвитку. Вона сприяє більш глибокому та стійкому засвоєнню знань і навичок, а також розвиває навички, які можуть бути корисними протягом усього життя.

2.2.2. Розвиток пізнавального інтересу в умовах колективної навчальної діяльності

Пізнавальний інтерес – це один з найважливіших мотивів навчання молодших школярів. Під його впливом навчальна робота навіть у слабких учнів протікає продуктивніше. Цей мотив забарвлює емоційно всю навчальну діяльність учнів. У той самий час, він пов'язаний з іншими мотивами (відповідальність перед батьками і колективом та інші).

Пізнавальний інтерес як мотив вчення спонукає учня до самостійної діяльності, за наявності інтересу процес оволодіння знаннями стає активнішим, творчим, що, своєю чергою, впливає зміцнення інтересу. Самостійне проникнення в нові галузі знання, подолання труднощів викликає почуття задоволення, гордості, успіху, тобто створює те емоційне тло, яке характерне для інтересу.

При правильній організації педагогом діяльності учнів початкової школи, пізнавальний інтерес може і має стати стійкою рисою особистості школяра і сильним впливом його розвитку. Як риса особистості пізнавальний інтерес проявляється у всіх обставинах, знаходить застосування своєї допитливості у будь-якій обстановці, за будь-яких умов. Під впливом інтересу розвивається розумова активність, ініціативність, яка виявляється у безлічі питань, з якими школяр, наприклад, звертається до вчителя, до батьків, дорослих, з'ясовуючи сутність явища, що його цікавить. Пошук і читання книг в галузі, що цікавить, вибір певних форм позакласної роботи, здатних задовольнити інтерес школяра, – все це формує і розвиває особистість учня.

Пізнавальний інтерес постає як сильний засіб навчання. Але, характеризуючи інтерес, таким чином, слід зазначити, що цікаве навчання – це не розважальне навчання, насичене ефективними дослідями, демонстраціями барвистих посібників, цікавими завданнями та оповіданнями тощо, це навіть не полегшене навчання, в якому все розказано, роз'яснено і учневі залишається лише запам'ятати. Інтерес як навчання діє лише тоді, коли на першому плані виступають внутрішні стимули, здатні утримати спалахи інтересу, що виникають при зовнішніх впливах. Новизна, незвичайність, несподіванка, дивність, невідповідність раніше вивченому – всі ці особливості здатні не тільки викликати миттєвий інтерес, а й пробудити емоції, що породжують бажання вивчити матеріал глибше, тобто сприяти стійкості інтересу.

Активізація пізнавальної діяльності учня початкової школи без розвитку пізнавального інтересу практично неможлива. Ось чому в процесі навчання необхідно систематично збуджувати, розвивати та зміцнювати пізнавальний інтерес учнів і як важливий мотив вчення, і як стійку рису особистості, і як потужний засіб навчання, підвищення його якості.

Виникнення питань вважається суттєвою ознакою появи пізнавального інтересу. Питання, що ставляться з власної ініціативи дитини, дають можливість їй розмірковувати і про зміст її інтересу. Зовнішні ознаки інтересу, що виникають, не відразу вдається розпізнати і відрізнити від свідомого уважного слухання. Однак пильний погляд досвідченого вчителя побачить особливе поживлення дітей при цікавій темі, що торкнулася їх, поява радості на обличчях. По блиску широко відкритих очей в одних, напруженості, спрямованості вперед, щоб краще бачити, чути, в інших вчитель зрозуміє, що йому вдалося викликати у своїх учнів інтерес.

Для того, щоб вчитель міг формувати пізнавальний інтерес у будь-якій діяльності, він повинен знати основні форми та шляхи активізації пізнавального інтересу, враховувати всі необхідні для цього умови.

Перше умова у тому, щоб здійснювати максимальну опору активній розумовій діяльності учнів. Головним ґрунтом для розвитку пізнавальних сил та можливостей школярів, як і для розвитку справді пізнавального інтересу, є ситуації вирішення пізнавальних завдань, ситуації активного пошуку, здогадів, роздумів, ситуації розумової напруги, суперечливості суджень, зіткнень різних позицій, у яких необхідно розібратися самому, прийняти рішення, сформулювати певну точку зору.

Друга умова передбачає забезпечення формування пізнавальних інтересів та особистості загалом. Вона полягає у тому, щоб вести навчальний процес на оптимальному рівні розвитку учнів. Шлях узагальнень, пошук закономірностей, яким підпорядковуються видимі явища та процеси, – це шлях, що сприяє вищому рівню навчання та засвоєння, оскільки спирається на максимальний рівень розвитку школяра.

Позитивний емоційний тонус навчального процесу – третя важлива умова. Благополучна емоційна атмосфера навчання пов'язана з двома головними джерелами розвитку школяра: з діяльністю та спілкуванням, які народжують багатозначні відносини та створюють тонус особистого настрою учня.

Четвертою умовою є сприятливе спілкування у процесі: «учень – вчитель», «учень – батьки та близькі», «учень – колектив». До цього слід додати деякі індивідуальні особливості самого учня: переживання успіху та неуспіху, схильності, наявність інших інтересів та багато іншого в психології дитини. Кожна з моделей відносин може вплинути на зацікавленість учня як у позитивному, і у негативному напрямку.

Колективні форми організації навчання можуть бути ефективними інструментами для активізації пізнавального інтересу учнів, а відповідно і розвитку їх ініціативності. Вони сприяють колективному навчанню, обміну ідеями та спільному розв'язанню завдань, що може зробити навчальний процес більш захопливим та цікавим.

Охарактеризуємо окремі колективні форми організації навчання, які можуть допомогти активізувати пізнавальний інтерес учнів.

Групові проекти. Робота над груповими проектами спонукає учнів досліджувати тему з різних кутів, висловлювати власні думки і співпрацювати зі своїми однолітками. Кожен учень може внести свій внесок у проект, і це стимулює обмін ідеями та підвищує інтерес до предмету (див.додаток Б).

Групові обговорення. Організація групових обговорень або дебатів за певною темою може заохочувати учнів активно долучатися до навчання. Вони повинні аргументувати свої думки, слухати інших і шукати рішення разом (див.додаток В).

Спільне розв'язання задач. Учні можуть працювати разом над складними завданнями або головоломками. Це сприяє розвитку спільного мислення та пошуку інноваційних рішень.

Рольові ігри та симуляції. Використання рольових ігор або симуляцій може зробити навчання більш живим і захоплюючим. Учні можуть відігравати ролі та вирішувати практичні завдання, що стимулює їхній інтерес та замученість (див.додаток Г).

Спільне дослідження. Учні можуть разом проводити дослідження або проекти, які вимагають співпраці та обміну інформацією. Це сприяє розвитку аналітичних навичок та цікавості до вивчення нових фактів і знань (див.додаток Д).

Використання інтерактивних технологій. Використання технологій, таких як віртуальні класи або онлайн-платформи для спільного навчання, може зробити навчання більш привабливим і зручним для учнів (див.додаток Е).

Загалом, колективні форми організації навчання сприяють взаємодії між учнями та розвивають навички співпраці, комунікації та критичного мислення. Це може зробити навчання більш цікавим і заохочувати учнів більше дізнаватися та розвиватися в обраній галузі.

2.2.3. Організація колективної творчої діяльності з метою розвитку ініціативності молодших школярів

Колективні творчі справи мають велике значення у навчанні та розвитку молодших школярів, сприяючи формуванню їхньої ініціативності та активного життєвого підходу. У сучасному світі, де навчання вимагає не лише засвоєння знань, а й розвитку творчого мислення та вміння працювати в команді, колективні творчі справи виступають як потужний інструмент у вихованні молодого покоління. Вони сприяють розкриттю потенціалу кожного учня, спонукаючи їх не лише приймати активну участь у навчанні, але й брати на себе ініціативу, розвивати нові ідеї та рішення, а також спільно вирішувати завдання та досягати цілей. У цьому контексті, колективні творчі справи стають важливим чинником у вихованні ініціативних та самостійних особистостей, готових до викликів і можливостей, які надає сучасне суспільство.

Колективна творча діяльність – це насамперед повноцінна співпраця вчителів і учнів; це спосіб організації яскравої, наповненої працею і грою, творчістю і товариством, мрією і радістю життя і в той же час основний виховний засіб (інструмент) реалізації завдань освітнього процесу.

Колективна творча діяльність – це ефективний метод виховання, навчання та розвитку учнів, заснований на позитивній діяльній активності, колективному авторстві та позитивних емоціях.

Колективні творчі справи відрізняються одна від одної перш за все за характером загальної практичної мети, яка виступає на перший план. Але в кожній колективній творчій справі вирішується ціле «віяло» педагогічних завдань, відбувається розвиток колективістських, демократичних основ життя, самостійності, ініціативи дітей, самоврядування, активного, громадянського ставлення до людей та навколишнього світу. Колективна творча справа, збагачуючи колектив і особистість соціально цінним досвідом,

дозволяє кожному проявити і вдосконалювати кращі людські задатки і здібності, потреби і відносини, зростати морально і духовно.

Існує кілька видів колективних творчих справ:

- ✓ пізнавальні колективні творчі відносини. Мета: формувати потреби у пізнанні, свідомого, захопленого, дієвого ставлення до безпосередніх джерел відкриття світу. Пізнавальні колективні творчі справи мають багато можливостей для розвитку у школярів таких якостей особистості, як прагнення до пізнання непізнаного, цілеспрямованість, наполегливість, спостережливість і допитливість, творча уява, товариська турботливість, душевна щедрість розгаданих та нерозгаданих таємниць (місто веселих майстрів, захист фантастичних проєктів, прес-бій, прес-конференція, оповідання-естафета, збори-диспут, турнір-вікторина, турнір знавців, усний журнал);
- ✓ трудові колективні творчі відносини. Мета: збагатити знання учнів про навколишній світ, виробити погляди на працю як одне із джерел радості, виховати прагнення робити свій внесок у покращення дійсності, а також вміння та звичку реально, на ділі дбати про близьких та далеких людей, працювати самостійно та творчо на користь та радість (трудова атака, десант помічників, подарунок далеким друзям, пошта, «Святого Миколая», трудовий сюрприз, фабрика, майстерня);
- ✓ художні колективні творчі відносини. Мета: розвивати художньо-естетичні уподобання дітей та дорослих; зміцнювати потяг до духовної культури, до мистецтва, потреба відкривати прекрасне іншим людям; пробуджувати бажання випробувати себе у творчості; виховувати сприйнятливність, шляхетність душі; збагачувати внутрішній світ людини (концерт «блискавка», ляльковий театр, літературно-мистецькі конкурси, турнір знавців поезії, естафета улюблених занять);
- ✓ спортивні колективні творчі відносини. Мета: розвивати громадянське ставлення до спортивно-оздоровчого способу життя, до фізичної культури, до себе як здорової і загартованої особистості; виробляти

швидкість, спритність, витривалість, винахідливість та наполегливість, сміливість та мужність, колективізм та дисциплінованість (весела спартакіада, спартакіада народних ігор, сюїта туристських ігор, «Таємниця», «Слідопит»);

- ✓ суспільно-політичні колективні творчі відносини. Мета: зміцнити громадянське ставлення до своєї сім'ї, школи, великої та малої батьківщини; розширювати та поглиблювати свої знання про історію та культуру своєї країни, вчитися бачити та розуміти красу життя (День знань, День Конституції, День захисників Вітчизни, День Гідності і Свободи);
- ✓ Організаторські колективні творчі відносини. Будь-яка практична справа стає колективною та творчою тільки в живій спільній організаторській діяльності (шкільна газета, колективне планування, загальний збір, естафета дружби, «Юний волонтер»).

Організаційними постулатами та методичними ідеями технології колективних творчих справ є:

- ✓ поєднання індивідуальної та колективної творчості;
- ✓ колективна організація єдиної справи, добровільна участь у ній, свобода вибору видів та форм діяльності;
- ✓ відповідальність кожного за результат спільної справи;
- ✓ творча співдружність дорослих та дітей, що забезпечує генерацію нових ідей;
- ✓ самовдосконалення особистості в колективі, що розвивається, і розвиток колективу під впливом творчих і обдарованих лідерів.

Колективні творчі відносини можуть бути різні. Насамперед, неможливо розпочати пошук, спонукати до творчості без чітко поставленої проблеми чи завдання. Важливо, щоб її було визначено самими дітьми. А для того, щоб вона була запропонована школярами, потрібне створення спеціальних ситуацій.

Один із ефективних прийомів, які застосовуються майже на всіх стадіях проведення колективних творчих справ, — це створення мікроколективів, груп, бригад для вирішення конкретного завдання чи виконання творчого завдання. Залежно від змісту, виду колективних творчих справ формування груп може йти з урахуванням побажань, інтересів, здібностей учнів або за випадковим принципом (за допомогою лічилки, жеребу).

Іншим необхідним прийомом колективної творчої діяльності є «мозкова атака», коли школярі у групах через обмін індивідуальними думками шукають найкращі варіанти вирішення проблеми, завдання. Під час «мозкової атаки» може створюватися «банк ідей», тобто набір можливих ідей вирішення проблеми чи завдання.

Часто використовується ще один прийом – відбір ідей, коли потрібно з багатьох можливих рішень, варіантів вибрати один або два-три. Вибір цих ідей може здійснюватися за допомогою голосування чи природним шляхом, тобто учасники пошуку обирають характер, форму своєї участі реальною добровільною дією.

Коли вибір здійснити складно, використовується ще один прийом – «захист ідей». Кожен член колективу або мікроколектив захищає свій варіант, підбивається підсумок цього пошуку, і в результаті народжується остаточне рішення.

Колективна творча діяльність – це унікальне і в той же час природне соціальне і педагогічне явище, яке може бути покладено в основу всієї діяльності колективу. Як педагогічна технологія колективна творча діяльність чи окремі її елементи можуть бути використані педагогами та учнями при підготовці та проведенні різних форм роботи.

У сучасних умовах доцільно зробити деякі акценти, пов'язані з сутністю методики та її практичною реалізацією:

- ✓ домінування цілей розвитку індивідуальності та реалізації особистості кожного у колективній творчій діяльності;

- ✓ вироблення цінностей, ідеалів, зразків у колективі, виходячи з особистісних інтересів та потреб;
- ✓ визначення творчих завдань, проблем на вирішення самими учасниками діяльності;
- ✓ створення умов включення дітей у творчу діяльність різних груп, об'єднань;
- ✓ від особи до справи, а не від ставлення до особи; не відбір пропозицій та ідей при плануванні роботи, а надання можливості кожному вибрати те, що відповідає його інтересам та бажанням;
- ✓ створення умов самовизначення учасниками діяльності своєї ролі, характеру поведінки;
- ✓ оцінка результатів, аналіз колективної діяльності з погляду прояву та розвитку особистості кожного, формування її відносин із учасниками діяльності.

Головні засади методики колективно-творчої діяльності такі:

- ✓ виховувати у спільній діяльності дітей і дорослих, надаючи дітям максимально можливу самостійність у будь-який момент їх життя, на кожному етапі організації колективних, групових справ, створювати разом з ними, а не замість них;
- ✓ забезпечувати зміну ролей та діяльності кожної дитини, що веде до розвитку здібностей, характеру, умінь школяра.

Основні особливості планування колективної творчої діяльності:

- ✓ висока мотивація та активність кожного учасника;
- ✓ здійснення планування на основі проектів та ідей як окремих учасників, так і різних мікрогруп;
- ✓ стимулювання авторських ідей, визнання цінності всіх пропозицій, у т.ч. та не прийнятих для реалізації;
- ✓ визнання авторського внеску організаторів, конструкторів, аналітиків, опонентів та виконавців;

- ✓ можливість розробки варіативних проектів для альтернативних чи подальших творчих справ на єдину тематику;
- ✓ облік своїх можливостей та здібностей, реальності здійснення;
- ✓ поступальне ускладнення змісту.

Технологія колективної творчої діяльності – це по суті продумана система ключових заходів, які завдяки цілеспрямованій діяльності педагогів спрямовані на комплексне вирішення завдань гармонійного розвитку особистості.

Сила кожної творчої справи в тому, що вона потребує загального пошуку, дає поштовх кожній особистості дитини і відкриває їй широкий простір. Тому в кожній із таких справ – гнучка форма, багатий зміст, нестандартні варіанти.

Отже, колективна творча діяльність має значний вплив на формування особистості молодшого школяра в цілому та розвиток його ініціативності зокрема. У процесі колективної творчої діяльності вирішуються наступні проблеми:

- ✓ розвиток співпраці та комунікативних навичок;
- ✓ стимулювання креативності;
- ✓ підвищення відповідальності;
- ✓ розвиток самооцінки;
- ✓ сприяння ініціативності тощо

Узагальнюючи, колективна творча діяльність сприяє розвитку ініціативності молодших школярів, оскільки вона сприяє розвитку важливих навичок співпраці, креативності, відповідальності та самооцінки. Вона також створює стимул для дітей бути активними та самостійними учасниками навчального процесу.

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи нами було проведено констатувальне дослідження рівнів розвитку ініціативності учнів початкової школи у процесі колективної навчальної діяльності.

Результати дослідження свідчать про наявність у більшості школярів середнього та низького рівня розвитку ініціативності у молодших школярів, що вказує на необхідність системної роботи за цим напрямком їхньої особистісного розвитку.

Нами було обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, які сприяють розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності, а саме:

1. формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності. Внутрішня мотивація допомагає дітям розвивати стійкість і завзятість у досягненні своїх цілей. Вони більш схильні долати труднощі та не втрачати ініціативу при зустрічі з перешкодами. Внутрішній мотив спонукає дітей до активної участі, самостійності та виявлення ініціативи, що сприяє їхньому гармонійному розвитку.

2. Розвиток пізнавального інтересу в умовах колективної навчальної діяльності. Формування пізнавального інтересу у молодших школярів стимулює їхню ініціативу у процесі колективної навчальної діяльності. Це допомагає зробити навчання більш захоплюючим та сприяє розвитку різних аспектів їхньої особистості, включаючи ініціативу та активність.

3. Організація колективної творчої діяльності з метою розвитку ініціативності молодших школярів. Колективна творча діяльність є ефективним засобом розвитку ініціативності молодших школярів. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок, творчості, впевненості у власних здібностях та інших якостей, які сприяють розвитку активності та ініціативи у дітей.

ВИСНОВКИ

У процесі нашої дослідницької роботи нами було вивчено праці низки вчених та розглянуто різні підходи до розвитку ініціативності у молодших школярів. Ми спробували узагальнити матеріал із даної проблеми.

1. У сучасних умовах виховання ініціативності є одним із актуальних завдань освіти, яке сьогодні ще не вирішено повною мірою. Ініціативність займає значне місце у структурі особистості людини. Вона проявляється у свідомості особистості, у її почуттях та емоціях. Вона реалізується не тільки в активній діяльності людини, але також у її відносинах з навколишнім світом, що вимагає від неї нових, нестандартних та оригінальних підходів до поведінки.

Аналіз наукових джерел виявив, що поняття «ініціатива» та «ініціативність» почали вживатися і знаходити своє застосування досить давно, а самі їх значення змінювалися залежно від етичних уявлень та суспільних норм.

Ініціативність розглядається найчастіше як якість особистості та найактивніше формується у молодшому шкільному віці. Рівень сформованості ініціативності є важливим показником дитячого інтелектуального розвитку.

2. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу узагальнити поняття «ініціативність молодших школярів» як якість особистості, що проявляється у її прагненні та вмінні реалізовувати особисті ідеї, вносити елементи новизни у зміст діяльності, застосовувати вольові зусилля з метою здійснення активних, самостійних вчинків та практичних дій.

Розвиток ініціативності молодших школярів розуміється нами як цілеспрямований, планомірний процес використання системи методів та дотриманні відповідних умов з метою виявлення прагнень особистості дитини до прояву внутрішньої мотивації до реалізації власних замислів,

внесення елементів новизни, застосування вольових зусиль для здійснення активних та самостійних вчинків в діяльності.

3. Молодших шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку ініціативності. Учні початкової школи, перебуваючи на початковому етапі свого навчання, розвивають не лише фундаментальні знання, а й ключові життєві навички та якості. Серед них ініціативність, яка відіграє важливу роль у формуванні особистості майбутнього громадянина.

Колективна навчальна діяльність, яка передбачає співпрацю, взаємодію та спільні зусилля учнів, створює унікальний контекст для розвитку ініціативності. У цьому контексті діти навчаються приймати рішення, висловлювати власні думки, ставити перед собою завдання та виявляти активність у досягненні спільних цілей. Крім того, вони розвивають комунікативні навички, вчать слухати одне одного та вирішувати конфлікти – навички, які надзвичайно важливі в сучасному суспільстві.

4. Одним із завдань нашого дослідження було визначення стану розвитку ініціативності у молодшому шкільному віці. У відповідності до компонентної структури досліджуваного поняття нами було розроблено критерії та рівні розвитку ініціативності молодших школярів; підібрано комплекс методів дослідження, зокрема: цілеспрямоване спостереження за навчальною діяльністю учнів, їх анкетування, індивідуальні бесіди,

За результатами констатувального дослідження нами було виявлено, що найбільша кількість дітей молодшого шкільного віку перебуває на середньому рівні розвитку ініціативності (52%). Низький рівень розвитку ініціативності продемонструвала також значна кількість респондентів (34%). Високий рівень розвитку ініціативності зафіксовано лише у 14% відповідно.

5. Опираючись на результати емпіричного дослідження та аналізу психолого-педагогічної літератури, було виокремлено організаційно-педагогічні умови, організація яких забезпечує ефективність розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.

Перша умова – формування внутрішньої мотивації як рушійної сили розвитку ініціативності молодших школярів у процесі колективної діяльності. Внутрішня мотивація включає в себе самодетермінацію, тобто бажання дітей самостійно визначати свої цілі і завдання. Це дозволяє учням почувати себе власниками свого навчання та діяльності, що стимулює ініціативу. Внутрішній мотив допомагає дітям бути зацікавленими в тому, що вони роблять, спонукає дітей до самостійності та відповідальності за власні дії, тобто вони вчаться брати ініціативу у власні руки і приймати рішення, що сприяє розвитку самостійності. Внутрішня мотивація спонукає дітей до активної участі, самостійності та виявлення ініціативи, що сприяє їхньому гармонійному розвитку.

Друга умова – розвиток пізнавального інтересу в умовах колективної навчальної діяльності. Пізнавальний інтерес спонукає дітей активно засвоювати нові знання та виконувати завдання; стимулює бажання дітей досліджувати світ навколо себе; сприяє розвитку креативності, оскільки діти намагаються знаходити нестандартні підходи до розв'язання проблем та завдань, що стимулює ініціативу у розробці нових ідей та рішень; робить навчання більш захоплюючим та цікавим для дітей; сприяє розвитку аналітичних та критичних навичок; є важливим фактором у залученні дітей до спільної діяльності.

Третя умова – організація колективної творчої діяльності з метою розвитку ініціативності молодших школярів. Колективна творча діяльність має значний позитивний вплив на розвиток ініціативності молодших школярів, а саме: передбачає співпрацю та активну комунікацію між учасниками групи; заохочує дітей думати творчо та надавати пріоритет інноваціям та нестандартним підходам, а саме вчаться шукати нові рішення та виявляють ініціативу у вирішенні творчих завдань; надає дітям можливість виразити свої ідеї та творчі здібності, що сприяє самореалізації та розвитку індивідуальності, що, в свою чергу, може посилити їхню ініціативність.

Таким чином, колективна творча діяльність є ефективним засобом розвитку ініціативності молодших школярів. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок, творчості, впевненості у власних здібностях та інших якостей, які сприяють розвитку активності та ініціативи у дітей.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славська К.А. Діяльність і психологія особистості. К.: Наука, 2000. 336с.
2. АгілярТуклер, В. В. (2020) Результати дослідження виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі. Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 7-8 лютого 2020. (с.7-11).
3. АгілярТуклер, В.В. (2016b) Ініціативність дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема сучасності Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матеріали VI щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 21 квітня 2016. (77-84).
4. АгілярТуклер, В.В. (2016d). Сучасні підходи у вихованні базових якостей дітей старшого дошкільного віку в грі. Сучасна наука: теорія і практика: матеріали X Міжнародної наук.-практичної конференції, Київ, 25-26 листопада 2016. (3-7).
5. АгілярТуклер, В.В. (2016a). Виховання базових якостей у дітей старшого дошкільного віку, як прерогатива особистісного розвитку в умовах сучасного суспільства. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Переяслав-Хмельницький, 20-21 лютого 2016. (с. 109-112).
6. АгілярТуклер, В.В. (2017a). Психолого-педагогічна характеристика сюжетно-рольової гри дітей старшого дошкільного віку. Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 17-18 лютого 2017. (Ч.2). (с. 95-98). 20 14.
7. АгілярТуклер, В.В. (2017d). Методика виховання ініціативності дітей у сюжетно-рольовій грі. Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку

- наукових досліджень та перспективи: матеріали всеукраїнської науковопрактичної конференції, Запоріжжя, 13-14 жовтня 2017. (с. 53-58).
8. АгілярТуклер, В.В. (2017e). Педагогічні умови виховання ініціативності дітей у сюжетно-рольовій грі. Інноваційна діяльність та дослідноекспериментальна робота в сучасній освіті: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції, Чернівці-Сєверодонецьк, 20 жовтня 2017. (с. 86-88).
  9. АгілярТуклер, В.В. (2017f). Виховання ініціативності дітей дошкільного віку в умовах сучасної сім'ї. Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи: матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції, Херсон, 15-16 листопада 2017. (с.140-143).
  10. Академічний словник української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/npftm>
  11. Алфімов Д.В. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі : монографія. Донецьк: Каштан, 2011. 352 с.
  12. Артемова Л. Моральне виховання дошкільників. Київ, 2004. 104 с.
  13. Білова Ю. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту.* 2013. Вип. 7(50). С. 15–17.
  14. Бобінська, Е., Шиян, Р., Товкало, М. (2014). *Уроки з підприємницьким тлом.* Варшава: Сова (Bobinska, E., Shyian, R., Tovkalo, M. (2014). *Lessons from an entrepreneurial background.* Warsaw: Owl)
  15. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/npfup>
  16. Гельбак, А. М. (2017). Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: методичні рекомендації. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 100 с.

17. Д'яченко В. К. Колективно-групові способи навчання. К.: Просвіта. 1998. № 2. С. 17
18. Д'яченко В. К. Співробітництво в навчанні. К.: Просвіта, 1991. С. 6–7.
19. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений 30 вересня 2020 р.). Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
20. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою 87 Кабінету Міністрів України). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
21. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко; наук. ред. А. Богуш; за заг. ред. Н. Гавриш. Луганськ: Альмамагер, 2006. 368 с.
22. Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія. Т. 11. Зор-Как / Співголови редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. 712 с. URL: <https://esu.com.ua/article-12302> (дата звернення: 01.03.2023).
23. Закон України «Про освіту» (2017). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
24. Іваній, В., Муха, А. (2016). Формування ключових компетентностей учнів соціальної школи на уроках. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8(62), 33-43 (Ivanii, V., Mukha, A. (2016). Formation of key competencies of students of the main school at the lessons of physics with entrepreneurial background. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 8(62), 33-43).
25. Коменський Я. Вибрані педагогічні твори: [В 2-х т.]. К.: Вища школа, 2002. Т. 1. 656 с. Т. 2. 576 с.
26. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчару

- к.К.: «К.І.С.»,2004.112с.
- 27.Концепція«Новаукраїнськашкола»/упоряд.:Л. Гриневич,О .Елькін,С.Калашнікова,І. Кобернік таін.)К.,2016. 34с.
- 28.Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти// Міністерство освіти України. К., 1996.Вип.13.- 15с.
- 29.Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти// Міністерство освіти України. - К., 2006.Вип.13.- 15с.
- 30.Косенчук О.Г. Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників в діяльності учнівського самоврядування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2013. 192 с.
- 31.Костюк Г. С. Навчання і психічний розвиток учнів // *Психологічна наука, вчитель, учень* / За ред. В. І. Войтка. Київ, 2009.
- 32.Куриш Н.К. Використання підприємницького змісту в організації освітнього процесузакладуосвіти. *ЕкономікавшколахУкраїни*.2018. №8(165).С.20-24.
- 33.Лійметс Х.Й. Групова робота на уроці. К.: Знання, 1975. С. 12–13.
- 34.Ліскович О. Структура та сутність підприємницької компетентностіучнів у контексті навчання фізики Україна-Польща : економічні тасоціальні виклики 2030: електрон. зб. матер. *Міжнар. міждисцип.конф.еренції(Варшава,30червня–2липня2017р.)*.Варшава,2017. С.118–121.URL:<http://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2017/11/eb39fe803a4d7e819fb2f412cd0a050e.pdf>.
- 35.Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ Харк. держ.пед.ун-тім..Г.С.Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: „ОВС”, 2000.- 164 с.
- 36.Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ Харк. держ.пед.ун-тім..Г.С.Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: „ОВС”, 2010.- 164 с.
- 37.Локк Дж. Вибрані філософські твори : в 2 т. / Дж. Локк. К. : Т. 1. 734 с. Т. 2. 532 с.

- 38.Макаренко А. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / А. Макаренко. К. : Педагогіка, 1978. Т. 1. 397 с. Т. 2. 320 с.
- 39.Матвійчук,В.В.*Формуваннятарозвитоктворчихздібностейучнів.Режимдоступу:*<http://surl.li/nsyeg>.(Matviichuk,V.V.*Formationanddevelopmentofstudents'creative abilities*. Retrievedfrom: <http://surl.li/nsyeg>
- 40.Молодший школяр: психологія розвитку (автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/831/83117/Inoz_mov_5-9-kl_Redko_ta_in_14_07.pdf (дата звернення: 01.03.2023).
- 41.Морзе,Н.,Балик,Н.(2015).Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніхінформатиків.*Інформатикаіінформаційнітехнології внавчальнихзкладах:науково-методичнийжурнал*,1,8–17.
- 42.НазаренкоГ.А.Формуванняпідприємницькоїкомпетентностіучнівзагальноосвітніхнавчальнихзкладівувідповідностідовимогновихдержавнихстандартів:[метод.посібник]Черкаси:ЧОПОПП,2014. 68с.
- 43.Нікольська О.О. Значення П.П. Блонського в історії психології // Питання психології. 1985 .- № 1
- 44.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд.*Л.Гриневицтаін.;заг.ред.М.Грищенко.К.,2016.40с.*
- 45.Огнев`юк В. Особлива місія початкової освіти. Початкова школа. К. 2006. С. 3–7.
- 46.Огнев`юк В.О. Філософія освіти. Хрестоматія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. В.О. Огнев`юк, О.М. Кузьменко. К., 2014. 173 с.
- 47.Окушко Т.К. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об'єднанні. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Кіровоград : ІмексЛТД, 2013. Вип. 17, кн. 2. С.44-52.
- 48.ПедагогічнаКонституціяЄвропи[Електроннийресурс].Режимдоступу:

<http://www.arpue.org/index.php/ru/hlavnaia/104-pedagogicheskaya-konstitutsiya-evropy/141-pedahohichna-konstytutsiia-yevropy-1>.

- 49.Петрунько О.В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі : Монографія. Полтава : «Укрпромторгсервіс», 2010. 480 с.
- 50.Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
- 51.Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235) (дата звернення: 03.03.2023).
- 52.Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. Дата оновлення: 01.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/463-20#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
- 53.Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
- 54.Психодіагностика: Навчальний посібник для ВНЗ / Л. Ф. Бурлачук. К., 2002. 349 с.
- 55.Психологічний словник/зред.В.Войтка.К.,1992. 215с.
- 56.Рубинштейн С.Л. Загальні основи психології: В 2 т. К.: Педагогіка, 1980. Т.1. 486 с.
- 57.Рябова О.Б. Проект «Фінансова грамотність» в Україні: досягнення та перспектива. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2016/10/03/rozbudova-ekonomichnoyi-osviti-ta-formuvannya-osnov-finansovoyi-gramotnosti-uchnivskoyi-molodi/>.
- 58.Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: навчальний посібник. К.:Смолоскип. 2011.376с.

59. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-и томах. К. : Рад.школа, 1997. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. 670с.
60. Сухомлинський В.О. Людина неповторна. К. : Молодь, 1969. 212 с.
61. Сухомлинський В.О. Про виховання. К. : Молодь, 1975. 272 с.
62. Сучасний словник з етики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/npfvt>
63. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклад.: О. Скопненко, Т. Цимбалюк]. К., 2006. 789с.
64. Три ідеї творчих проєктів на уроках, що зацікавлять старшокласників. *Онлайн-медіа про освіту та виховання дітей в Україні «Освіторія»*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/icrf>
65. Трошкін О. Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: Дис...канд. пед.наук: 13.00.04. - Донецьк, 2004.
66. Трошкін О. Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: Дис...канд. пед.наук: 13.00.04. Донецьк, 2004.
67. Чернецька Т.І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : [навч. посібник]. К.: ТОВ «Праймдрук», 2011. 352с.
68. Шинкарук, В.І. (2002). Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис (Shynkaruk, V.I. (2002). *Philosophical encyclopedic dictionary*. Kyiv: Abrys).
69. Шкепу М.О. Філософія: навчальний посібник. К.: Київ. нац. торг.-екон. університет, 2010. 348 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для оцінки сили волі у молодших школярів

1. Якщо у вас є домашнє завдання або проект, який треба зробити, як часто ви робите його вчасно і без нагадування вчителя чи батьків?
  - ✓ Завжди
  - ✓ Дуже часто
  - ✓ Іноді
  - ✓ Рідко
2. Чи може ви відмовитися від розваги, яку ви любите, щоб закінчити важливу справу (наприклад, вивчити уроки чи допомогти батькам)?
  - ✓ Так, без проблем
  - ✓ Так, але це мені важко
  - ✓ Ні, я не можу відмовитися від розваги
3. Як ви реагуєте на виклик або завдання, яке ви вважаєте важким?
  - ✓ Я беру це як можливість показати свої здібності
  - ✓ Я трохи сумую, але роблю все можливе, щоб впоратися
  - ✓ Я відразу відмовляюся від цього завдання
4. Чи може ви досягаєте своїх цілей, навіть якщо вони здаються складними чи довгостроковими?
  - ✓ Так, я завжди досягаю своїх цілей
  - ✓ Зазвичай так
  - ✓ Іноді досягаю, але це важко
  - ✓ Я рідко досягаю своїх цілей
5. Як ви відноситеь до роботи над собою і своїми навичками (наприклад, учінням музики чи спорту)?
  - ✓ Я завжди намагаюся вдосконалювати себе
  - ✓ Я роблю це, але не завжди регулярно
  - ✓ Я рідко працюю над собою

Додаток Б

Перелік групових проектів для учнів початкової школи

Групові проекти для учнів початкових класів можуть бути цікавим та корисним способом навчання та співпраці. Ось декілька ідей для групових проектів для молодших школярів:

«Моя країна»: Групи учнів можуть дослідити різні аспекти своєї країни, такі як історія, географія, культура, традиції та їжа. Кожна група може підготувати презентацію про свій регіон та поділитися з іншими.

«Біологічний дослід»: Учні можуть обрати тему, пов'язану з біологією, таку як життя рослин, тварин або екосистеми. Кожна група може дослідити інформацію та підготувати постер або презентацію про свою тему.

«Великі дослідники»: Кожна група може обрати відомого дослідника або винахідника та створити проект про його життя та внесок у світову історію.

«Казковий світ»: Учні можуть створити свій власний казковий світ, вигадати героїв, висловити їхні пригоди та створити ілюстрації для казок.

«Екологічний проект»: Групи можуть вивчити проблеми навколишнього середовища, такі як забруднення повітря або води, зменшення чисельності тварин або енергоефективність, та пропонувати рішення для їх вирішення.

«Музична подорож»: Кожна група може дослідити музичну культуру певної країни або епохи і поділитися цими знаннями з класом, виконавши музичну презентацію або навіть гру на музичних інструментах.

«Математичні головоломки»: Групи можуть розв'язувати математичні головоломки та загадки, створюючи власні задачі для інших учнів.

«Моя улюблена книга»: Учні можуть прочитати та обговорити одну спільну книгу, після чого кожна група робить презентацію про важливі аспекти книги, такі як персонажі, сюжет, важливі моральні висновки та теми.

«Мистецька галерея»: Групи можуть обрати вид мистецтва, такий як живопис, скульптура або музика, і підготувати проект, що демонструє творчість великих митців у цій галузі.

Ці проекти можуть створити цікавий та стимулюючий навчальний досвід для учнів, підвищити їхній пізнавальний інтерес та розвинути навички співпраці, дослідження та презентації.

Додаток В

Перелік тем для групових обговорень

«Мої улюблені книги»: Учні можуть обговорювати свої улюблені книги, поділитися враженнями та рекомендаціями одне одному.

«Мої улюблені мультфільми або фільми»: Діти можуть обговорювати свої улюблені мультфільми або фільми та пояснити, чому вони їх вподобали.

«Мої хобі і захоплення»: Учні можуть розповісти про свої улюблені хобі і захоплення та поділитися досвідом з іншими.

«Подорожі та місця, які я відвідав(ла)»: Діти можуть розповісти про подорожі, які вони робили, та поділитися враженнями від відвіданих місць.

«Тварини та їхні характеристики»: Учні можуть обговорювати різні види тварин, їхні особливості та середовище, в якому вони живуть.

«Як ми проводимо канікули або відпочиваємо від школи»: Учні можуть розповісти про свої канікули, поділитися ідеями щодо цікавого проведення часу та подорожей.

«Мої улюблені пори року»: Діти можуть обговорювати свої улюблені пори року, розповісти, чому вони їх вподобують, і поділитися враженнями від різних пор року.

«Мої мрії та бажання»: Учні можуть обговорювати свої мрії та цілі на майбутнє, а також поділитися планами, як їх досягти.

«Як я допомагаю оточуючим»: Діти можуть розповісти, як вони допомагають своїм родинам, друзям або іншим людям у їхньому оточенні.

«Мої улюблені ігри та забави»: Учні можуть обговорити свої улюблені ігри, спортивні заняття або інші види розваг, які їх цікавлять.

Ці теми можуть бути цікавими для обговорень у молодших класах та сприяти розвитку навичок співбесіди, слухання та виразного мовлення учнів.

Додаток Г

Перелік рольових ігор для молодших школярів

Рольові ігри є чудовим способом розвивати уяву, комунікативні навички та емоційну інтелігенцію у молодших школярів. Ось декілька прикладів рольових ігор, які можуть бути цікавими для дітей:

«Лікарня»: Діти можуть грати ролі лікарів, медсестер та пацієнтів у маленькій лікарні. Вони можуть дізнаватися про різні види медичних процедур та розвивати співпрацю та здібності до ролей.

«Рятувальники»: Учні можуть стати рятувальниками, пожежниками або поліцейськими та вирішувати ситуації у вигляді імітації надзвичайних ситуацій.

«Ресторан або кав'ярня»: Діти можуть грати ролі офіціантів, кухарів та клієнтів в ресторані або кав'ярні, де вони вчаться брати замовлення та обслуговувати гостей.

«Подорож у часі»: Учні можуть представити подорож у минуле або майбутнє, граючи ролі героїв з різних епох.

«Магазин або супермаркет»: Діти можуть грати ролі продавців та покупців, вчасно вчаться рахувати гроші та взаємодіяти з покупцями.

«Школа»: Учні можуть грати ролі учнів, вчителів та адміністрації школи, імітуючи різні сценарії шкільного життя.

«Подорож у космос»: Діти можуть вирушити у віртуальну подорож у космос, граючи ролі астронавтів та дослідників космічного простору.

«Ферма»: Учні можуть стати фермерами та доглядати за тваринами та рослинами на фермі.

«Сім'я»: Діти можуть грати ролі членів сім'ї та виходити на роль батьків, дітей або дідусів з бабусями.

«Подорож у джунглі»: Учні можуть вирушити у віртуальну подорож до джунглів і грати ролі дослідників, знайомитися з рослинами та тваринами.

Ці рольові ігри сприяють розвитку уяви, ролевої гри, співпраці та комунікативних навичок у молодших школярів, а також можуть бути веселим та відмінним засобом навчання.

Додаток Д

Перелік тем для спільного обговорення з молодшими школярами

Спільні колективні дослідження є важливою частиною навчального процесу та можуть заохотити учнів розвивати дослідницькі навички та спільну роботу. Ось декілька тем для спільних колективних досліджень з молодшими школярами:

«Рослини і тварини навколо нас»: Учні можуть дослідити різноманіття рослин і тварин у своєму оточенні, створити невелику екологічну книгу або презентацію та вивчити їхню роль у природі.

«Сезони року»: Діти можуть вивчати вплив різних сезонів року на природу, погоду та життя рослин і тварин, створюючи спільну графіку або альбом зі своїми спостереженнями.

«Наше спільне спадщина»: Учні можуть вивчити традиції, звичаї та історію свого регіону або культури, проводячи інтерв'ю та збираючи інформацію від старших родичів чи інших дорослих.

«Здорове харчування і фізична активність»: Діти можуть вивчити корисність правильного харчування та регулярної фізичної активності, проводячи дослідження про здоровий спосіб життя та ділитися рекомендаціями з класом.

«Вивчення мови та культури інших країн»: Учні можуть дослідити мову та культуру інших країн, вивчаючи основні слова та фрази, готуючи страви з інших кухонь і роблячи презентації про відомих людей та пам'ятки країни.

«Мої улюблені казки та історії»: Діти можуть досліджувати різні казки, легенди та історії з різних культур та створити свій власний збірник оповідей.

«Екологічна свідомість»: Учні можуть вивчити питання екології та робити дослідження про вплив сміття, енергозбереження та водопостачання на навколишнє середовище.

«Вивчення та підтримка тваринництва»: Діти можуть досліджувати потреби домашніх тварин та розробити інформаційні брошури чи інформаційні кампанії щодо догляду за ними.

«Моя сім'я та родина»: Учні можуть досліджувати свою сім'ю, генеалогічне дерево та історію свого роду, створюючи родоводи або генеалогічні таблиці.

Ці теми дозволять молодшим школярам не лише навчатися, але й розвивати навички дослідницької роботи та співпраці в групі, а також розширювати свій кругозір і розуміння навколишнього світу.

Додаток Е

Перелік інтерактивних технологій для колективної роботи з молодшими школярами

Інтерактивні технології можуть допомогти створити цікаві та уроки для учнів початкових класів, сприяючи колективній роботі. Ось декілька прикладів інтерактивних технологій для цієї цілі:

Зважаючи на те, що технології навчання постійно розвиваються, ось декілька прикладів інтерактивних технологій для колективної роботи з учнями початкових класів:

GoogleClassroom: Ця платформа дозволяє вчителям створювати віртуальні класи, де учні можуть спільно виконувати завдання, завантажувати роботи та обговорювати матеріал.

Padlet: *Padlet* - це інтерактивна дошка, на якій учні можуть створювати, спільно редагувати та обмінюватися ідеями та інформацією, додавати тексти, зображення та відео.

Kahoot!: Ця інтерактивна платформа дозволяє створювати вікторини та гри для спільного навчання, де учні можуть змагатися та вивчати матеріал.

Flipgrid: *Flipgrid* дозволяє учням створювати короткі відеовідгуки та обговорення, реагувати на інші відео та спільно обговорювати теми.

Seesaw: Ця платформа спрямована на навчання молодших школярів. Учні можуть створювати портфоліо зі своїми роботами та спільно робити завдання.

Socrative: *Socrative* - це інструмент для створення опитувань та вікторин для учнів, які можуть брати участь у спільних дослідженнях та обговореннях.

Edpuzzle: За допомогою Edpuzzle, вчителі можуть створювати інтерактивні відеоуроки з питаннями, завданнями та обговореннями для учнів.

Classcraft: Classcraft - це ігрова платформа для класу, де учні працюють разом, виконуючи завдання та набираючи бали для своїх персонажів.

Nearpod: Nearpod дозволяє вчителям створювати інтерактивні уроки, які учні можуть вивчати в реальному часі та брати участь у групових обговореннях.

Scratch: Scratch - це програма навчає учнів основам програмування, де вони можуть створювати власні ігри та анімацію.

Ці інтерактивні технології навчання допоможуть зробити навчання більш охоплюючим та ефективним для молодших школярів, стимулюючи їх активну участь та спільну роботу в класі.

Додаток Є

Перелік колективних творчих справ для учнів початкової школи

Колективні творчі справи можуть бути цікавим та корисним додатком до навчального процесу у початковій школі. Вони сприяють розвитку комунікативних, організаційних та соціальних навичок учнів. Ось перелік колективних творчих справ, які можна запропонувати учням початкової школи:

Музичний ансамбль: Учні можуть разом вивчати та виконувати музичні композиції на різних інструментах або співати.

Театральна постановка: Діти можуть створювати театральні постановки, розігрувати ролі та виступати перед аудиторією.

Малюнковий клуб: Діти можуть разом малювати, розфарбовувати малюнки та створювати спільні проекти.

Літературний гурток: Учні можуть разом читати та обговорювати книги, писати вірші та оповідання.

Наукові експерименти: Діти можуть проводити наукові експерименти разом, вивчати природні явища та ділитися результатами.

Проектна робота: Учні можуть працювати в групах над проектами на різні теми, які вивчаються в школі.

Рольова гра: Вчитель може організувати рольову гру, де учні грають ролі та вирішують різні завдання.

Створення газети чи журналу: Діти можуть писати статті, малювати малюнки та створювати шкільну газету або журнал.

Екологічний клуб: Учні можуть досліджувати природу, доглядати за рослинами та тваринами на шкільному подвір'ї та займатися відновленням природи.

Ці колективні творчі справи допомагають учням розвивати співпрацю, творчість, лідерські якості та різні навички, а також створюють можливість для спільних досягнень та росту в колективі.

Додаток Ж

Перелік колективних творчих заходів для початкової школи

У початковій школі проведення колективних творчих заходів є важливою частиною навчального процесу та виховання учнів. Ці заходи сприяють розвитку творчості, комунікативних навичок, співпраці та позитивного соціального середовища в класі. Ось перелік колективних творчих заходів, які можна провести у початковій школі:

Виставки малюнків та робіт: Організуйте виставку малюнків, робіт та проектів учнів, де вони можуть показати свої творчі досягнення.

Літературний вечір: Проведіть літературний вечір, на якому учні можуть виступити з віршами, оповіданнями та іншими творами.

Шкільний концерт: Організуйте музичний концерт, де учні виступатимуть з піснями, танцями та іншими номерами.

Тематичний ярмарок: Проведіть ярмарок, де учні створюють та продають свої ручні роботи або предмети мистецтва.

День науки: Організуйте день, присвячений науці, де учні можуть демонструвати наукові експерименти та проекти.

Театралізована вистава: Проведіть театралізовану виставу або драматичне представлення, яке виготовлене учнями.

Майстер-класи та воркшопи: Запрошуйте спеціалістів для проведення майстер-класів та воркшопів з різних видів мистецтва.

Спортивний день: Організуйте спортивний день, на якому учні будуть змагатися в різних видах спорту та розвивати фізичну активність.

День творчості: Спрямуйте учнів на створення власних творчих проектів, інструментів або іграшок.

Фестиваль мистецтв: Проведіть фестиваль, де учні можуть представити свої таланти в музиці, малюнку, танцях та інших видах мистецтва.

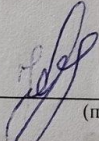
День здоров'я: Організуйте захід, присвячений здоровому способу життя, з лекціями та вправами для учнів.

Свято національних традицій: Дозвольте учням досліджувати та презентувати традиції своєї культури та інших національностей.

Ці колективні творчі заходи допомагають розвивати різні навички та роблять навчання більш захоплюючим і цікавим для учнів початкової школи.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Гідей Марія
(підпис)